

MULT ÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ MŰVÉSZETI, IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XXVIII. ÉVFOLYAM, 1938 MÁRCIUS

DR. LÖW LIPÓT: A MAGYAR VIDÉK ZSIDÓ KERESKEDŐI CSONGRÁD ZSIDÓ GYÜLEKEZETE ELŐTT TARTOTT ELŐADÁS

Önök is bizonyára tudják, hogy Istenben boldogult nagyatyám, Löw Lipót, mint pápai rabbinus résztvett a magyar szabadságharcban. Világos után apósával, Schwab Löw pesti főrabbi-val együtt a pesti Neugebäude börtönébe került. Fogságában vezetett naplójában 88 évvel ezelőttről, 1849 december 9-ről a következő feljegyzést találjuk: „*Ma reggel, mint mindig, nagy mosdás volt, melyben Piroska István (csongrádi) segédkezett. E derék ember fogságomat türrétevé teszi szolgálathézsége által.*“

Piroska István, a hős magyar honvéd, természetesen minden ellenszolgáltatás nélkül vállalkozott erre a nem könnyű munkára, hisz vizet is kellett az udvarból az emeleti cellába felcipelni. Önkéntes szolgálata rabtársának, a honvéd tábori lelkésznek szólt. Későbbi években gyakran járt be Szegedre. Édesapám jól emlékezik még reá; *mindig kezet csókolt testvéreivel ő is* ennek a szép szál magyar embernek, Piroska Istvánnak. A róla való megemlékezés ez órájában ugyancsak névtelen harcosokról, nagy tömegek ismeretlen katonáiról, a magyar vidék örökös, kemény, csaknem kilátástalan harcban álló kereskedőiről beszélek itt önök előtt, Piroska István szülővárosában.

Zsidó körben ma különben igen aktuális gazdasági tárgyról beszélni. Nem csupán azért, mert a napi politika emberei is célukul tüzték ki, hogy intézményesen nem engednek majd minket még a gazdasági téren sem levegőhöz jutni, hanem azért is aktuális, mert a mostani heti szidránk József történetével foglalkoztak. Már pedig úgy illik, hogy ha zsidó hallgatóság előtt beszélünk, tradícióinkhoz híven a heti szidrákhoz kapcsolódjunk. Ezek — mint bizonyára emlékezni fognak — az első gabona-egykező keletkezését mesélték el. Mert mi más volt az a gabonaössze-
gyűjtő szervezet, amit József tanácsára a fáraó megszerveztetett, mint épp az első gabona-egykező, miről az emberiség története tud? Igen: az első EGYKÉZ! Szóval még ezt is mi találtuk ki?! Igen! De úgy vagyunk vele, mint annyi sok mással, sok lányunkkal, akiket évezredes történetünk folyamán felneveltünk,

kioktattunk. El is ismerik, hogy tanításaikat tőlünk kapták. És azután... Hisz még egy sokkal egyszerűbb dolgot, a *dohánymonopóliumot is zsidó eszelte ki, ajánlotta a bécsi kormánynak. És az eredmény? A régente zsidó szakmában alig-alig akad ma zsidó, kinek jogában áll egy szál Leventét árusítani!*

De térjünk csak vissza heti szidránkhöz. Amint a leányvallásaink másokká lettek, mint ahogy azt nálunk tanulták, épúgy a mai EGYKÉZ sem tartotta be bibliai példáját. A józsefi és a mai egykező közötti különbséget találóan a közelmúltban hallott háftóra próféta látomása fejezi ki. Az a hét szó, amit a próféta a szentély menórájának egy-egy karján látott felragyogni: - לא בחיל, ולא בכה כי אם ברחמי „Nem kényszerrel, sem nem erőszakkal, hanem az Én szellememmel!“

Valóban az a zsidó szellem, amely József elgondolását áthatotta, midőn példanélküli vállalkozásával annak az országnak a javát, érdekeit szolgálta, mely őt, majd nagy családját befogadta, ez a zsidó kereskedői szellem a sokévezredes, a kanaáni éhínséget sokszorosan meghaladó szenvedéseink ellenére a mai napig sem változott. Minden zsidó vállalkozás, a legkisebbtől, a faluzó, nyúlóbort összeszedő fűtyülősétől kezdve egész a nagy világot árucikkeikkel ellátó fővárosi mammutvállalatokig hazánk közgazdaságát szolgálják. A כי אם ברחמי a józsefi kereskedőeszmé, a mi eszménk: *szolgálni a közjót tudással, szakértelemmel, kereskedői szimattal, sosem lankadó fáradalommal, de ולא בכה nem nyers erőszakkal, לא בחיל és nem közhatalmi kényszerrel, mint azt a mai EGYKÉZ teszi!*

A terménybegyűjtő, vagy az iparcikkeket árusító vidéki kereskedő nem kizárólag árujának forgalmazásával hozott községének, falujának hasznát. E téren az EGYKÉZ szervei, a szövetkezetek, meg egyéb monopolisztikus cégek tudják — ha beletanulnak — az önálló kereskedő munkáját pótolni.

De nem képesek a fixes és jutalékos alkalmazottakkal követni, helyettesíteni az önálló kereskedőt azon a téren, mely sem a bejelentőlapon, sem az adó-

**„TEL-ÓR“
FÉNYHALOM.**

*A Ruthenberg villany-
művek Tiberias mellett
a Jordán és a Jarkon
összefolyásánál alakí-
tott medencével és
vízeséssel, mely a tur-
binákat hajtja.*

*A Mult és Jövő
1938. márciusi
műmelléklete.*

*Irodaház Telaviv
új negyedében.*

*A telavivi város-
háza egyik frontja.
(Foto Dr. Feuerstein E.)*

A trani-i Scolanova zsinagóga katolikus templommá alakított gótikus ablakívelése (XIII. század)

*A Scolanova zsinagóga Frigyszekrénye
Előtte dróttal odaerősített Mária-oltár*

*Az egykori trani-i főzsinagóga
(Jelenleg Chiesa S. Anna katolikus templom,)*

vallomáson, meg a számtalan statisztikai kérdőíven nem szerepel. Nem szerepel, mert a mindennapos dolgokról a legkésőbb veszünk tudomást. Ilyen mindennapos, magától értetődő, de senkinek fel nem tűnő, hogy *a vidéki, önálló kereskedő egyéni fogyasztása közösségének minden lakója számára egyszerűen példaadó volt.*

A vidéki önálló kereskedő fogyasztása révén szálláscsinálója a kultúra, a civilizáció terjedésének is. Ez a példaadás ragadós volt és megvolt átütő ereje annak dacára, sőt talán éppen azért, mert észrevétlen volt és mert azon alapult, hogy minden ember minden ténykedésében mindig környezetét utánozza.

Mi, vidéki zsidó kereskedők *voltunk azok, akiknek a kor haladásával lépést tartó példájára a vidék fogyasztása a mai világ gazdaságnak, a XX. század civilizációjának számos követelményéhez hozzásimult.*

A vidéki kereskedőt ép a foglalkozása juttatta ebbe a szerepébe. Normális viszonyokat véve tekintetbe, a kereskedőnek mindig van készpénze. Nála az üzlete vagy a magán céljaira való bevásárlás nem külön probléma, hanem keresetet képező foglalkozásának ténykedése. A készpénz hiánya nem képezhet a vásárlásnál oly értelemben akadályt, mint a gazdálkodónál, ki csakis akkor jut pénzhez és ezért csakis akkor és ott vásárolhat, mikor és hol terményeit eladta, és csak annyiért, mint amennyit eladott terményeiért kapott. A gazda vásárlási lehetősége korlátozott. A gazda beszerzéseinél ezért óvatosabb, gyakorlatlanabb, de egyben körültekintőbb. Meghányja-veti, míg

Rottmann Mozárt: Bilha. A Műcsarnok legutóbbi téli tárlatából

végre a vételre rááll. Előbb azonban alaposan körülnéz és figyel, mintahogy a foglalkozásánál megszokta, hogy maga körül a természet jelenségeire felneszeljen, felfigyeljen. Megfigyeli azt, ki a neki ép szükséges tárgyat gyakorlatban alkalmazza. Sok egyéb behatás mellett a kínálkozó példának ez az ösztönös utánzása befolyásolja, irányítja a foglalkozása szerinti agrárkonzervativizmusában megörögzött, maradi gazdálkodót a vásárlásainál és beszerzéseinél.

Kétségtelen, hogy az önálló vidéki kereskedőnek a nyilvánosság előtt lejátszódó minden cselekedete döntően példaadó volt környezetére. A legtöbb újat, módisabbat a falujába nemcsak azért hozta, mert volt rá készpénze, hanem azért is, mert a foglalkozás őt vitte be a legtöbbet falujából a városba, de meg őhöz járt ki a legtöbb városi ember és az „új“, a „divatos“ többnyire a városból terjed a vidékre. A sok városi vigéc nemcsak a legújabb élceket terjesztette, meg hozta az új árukat, hanem a bevője, ép a városi szállítóinak látogatása nyomán, talán már hitelének dokumentálására is, jobb karban tartotta a házatáját. Ugyanezért járt ő maga is jobban öltözve, ha néhanapján a városban nagykereskedőjét felkereste.

A falusi ember szempontjából ez mind mindannyi alkalom újításokra, mik a falu többi polgárát utánzásra készítették.

Ha a háború előtti kor tűzbiztosítási kötvényeiből megállapítanak a falusi *cserepes tetejű házak* tulajdonosainak foglalkozását, kétségtelenül kitűnne, hogy *a vidéki önálló kereskedők abban az időben, mikor az építési szabályrendeletek az ilyet nem írták még elő, arányszámukat messze meghaladóan terjesztették a XIX. századnak ezt a ma már természetes vívmányát.* Így volt a *padolt szobával*, a *befelé nyíló ablakkal*, a *bolt előtti járda* kövezésével, *esti világításával* is. Gyermekekoromban sokat jártam egy nagybátyámhoz Csenére. Élénken emlékszem, mikor a dohányt vásárló pópa egyszer megbámulta az üzletünket a lakással összekötő *villamoscsengőt*, ami nekünk, városi gyerekeknek, mint valami magától értetődő, fel sem tűnt. Nem véletlen, hogy *a kutat furató vidéki alkalmi társulások rendszerint egy boltos háza köré csoportosultak.* Többnyire elsők között volt, kiknek *fürdőszobájuk* és a leghátsó udvarban különálló *fabódét* pótló berendezkedésük volt. A község háza, a főbíró lakása, a jegyzői lak, meg a parókia csak nem lehetnek egyszerűbbek a gabonás portájánál!? Az államhatalmat képviselő őrsparancsnok felesége sem járathatta leánykáját egyszerűbben öltözködve, mint a sarki grejzleros. És kell ebben a körben még megemlíteni, hogy *mennyit költenek a falusi zsidók családjukra, gyermekeik ruházkodására, neveltetésére?* És hányan kerültek a ma hangadó hordónszavalói közül tisztán ezért a faluról városi gimnáziumba, egyetemre, mert a zsidó szatócs példáját követték?! Hogy mi, zsidók, *sokszor túlzásba vittük a sok iskoláztatást...* erről most itt részletebben nem beszélhetünk.

Nemcsak a kereskedők közvetlen fogyasztása adott munkaalkalmat a vidéki kisiparnak, hanem ép, mert példájuk ragadós volt, utánozták őket és közben terjedt a civilizáció és jutott több, finomabb, ízlésesebb munkához a falu minden kézművese.

A vidéki boltos ezt a fogyasztásra példátadó szerepét feltűnés nélkül töltötte be. Csak most, mikor a falusi nyomor messze meghaladja azt a keretet, amit az általános világválság szabott és súlyos kormányzati gondná növekedett, csak most veszik észre: Nini, mi történt itt?! Hisz a politikus-bábák kiöntötték a vízzel együtt a gyereket is! Valamilyen viszonylatban igen súlyos mulasztást, nempótolható hibát követtek el!

Sokkal bonyolultabb a mának gazdasági élete, sem-hogy gyűlöletből egy néposztályt meg lehessen nyomorítani anélkül, hogy az ország minden egyes lakója, különösen ép a falvakban, azt meg ne sínylené. Az EGYKEZ üzleteinek vidéki havi fixumos, különben természetesen igen tiszteletreméltó hivatalnoki kara nem képes az önálló kereskedő foglalkozásának pótlása mellett még a fogyasztási példátadó szerepét is átvállalni. Ha pedig a példaadás elmarad, a másoláshoz hozzászokott utánzók vezetés nélkül maradnak. Fogyasztásukat ezentúl csupán a maradiság uralja, amely mellett az áruforgalom hirtelen megcsappan, a kisipar nem kap rendelést, a községek adójövedelme lecsökken, mert természetes forrása: az áruforgalom elapadt. Egyedül az inségesek száma gyarapszik rohamosan.

Elrepült a nagy kő, ki tudja, hol áll meg?!

A vidéki kereskedő foglalkozásánál fogva a többi fogyasztónak nemcsak példát adott, hanem kölcsönt is nyújtott. E kölcsönök sem részesednek kellő méltánylásban.

A vidéki detailista vevőkörével sokkal jobban összenőtt, mint a városi. Ügyszólván generációk óta ösmerik egymást.

A mostani „krach“ kezdetén a városi nagykereskedő mind gyakrabban kapott készpénzfizetés helyett vevőitől fizetési ígéreteket. Ezek a terminusok nem a polgári nap-tár valamelyik fix napjára szóltak, hanem a termények betakarítása után igazodtak: Majd „az újból“, majd „a kukoricatöréskor“, majd „ha a hízókat leszúrják“ és így tovább, aszerint, amint a detailistát a gazdavevője hitegette.

Mi kereskedők adtunk árukölcsönöket, nem egyszer kétkézzel szórva. De kiknek és mily természetűek voltak e hitelek? Rendszerint olyan gazdáknak, kik a hivatásos kölcsönnyújtóknak, a bankoknak még ingatlannal fedezett termelési hiteleit sem élvezhették, semhogy fedezetlen árukölcsön szempontjából hitelképesek lettek volna. Minden agrárpolitika óva inti a gazdákat fogyasztási hitelek igénybevételétől. Egyesegyedül a termelési hitelt tartja megengedhetőnek. A kereskedők áruhitelei ezzel szemben a legtisztább fogyasztási hitelek voltak. Hisz a só, cukor, gyufa, petróleum, amiért a szomszéd a sarki botoshoz györökét elküldte, az mind egyenes a tűzhelyen álló fazékba, lámpába került. Hiába mondtuk kiskereskedőinknek: ne hitelezzetek! Ők biz csak adták! Hisz rá érdemeseknek nyújtották ezeket a fedezetlen, kamatmentes hiteleket és nyújtották ezeket a maguk forgótőkéin felül, igénybe véve, nem egyszer felül is múlva azokat a hitelkereteket, miket egy emberélet tisztességes munkájával a maguk szállítóitól, nagykereskedőitől, gyáraitól kiérdemeltek. A gazdák hiteligénybevétele még ment tovább kamatmentesen, mert az eladási ár haszonmorzsáiból kamatra nem tellett, pedig a kiskereskedő már rég leváltózta a maga túllépett hitelkeretét és fizetett kamatot is, míg volt miből. — Igen, míg volt miből... De Simon Judit szomorú nótája ezzel még nem ért véget.

A világháború tovább tartott, mint valaha. Tovább, mint a gazda, mint adós és a kiskereskedő, mint hitelezője szusszal hírták. A gazda terményeinek végül már annyi ára sem volt, hogy belőle a gazda a lecsökkent fogyasztását fedezni tudta volna. A gazdát, akit különféle hivatalos irányítással, akciókkal amúgy is helytelen irányba tereltek, nem lehetett elhagyni. Jöttek a gazdavédelmi intézkedések. Ezek révén a fedezett kölcsönnyújtók ugyan nem jártak valami kitűnően, de mégis sokkalta jobban, mint a kereskedők, kik semmit sem kaptak, kik semmi védelemben nem részesültek azért, mert jó szívvel adták hitelbe a gazdának a létfenntartásának minimumához szükséges holmit.

„Und wer den Schaden hat, hat für den Spott nicht

zu sorgen!“ A bőjtje mindennek, a gúny, csak ezután jött. A kereskedelem mást nem tehetett, minthogy a fedezetlen gazdaköveteléseit leírja, az elszenvedett nagy veszteségeit a törvényekben megállapított módon lekönnyelje. A kereskedők százainak kényszeregyessége, csődbejutása mindennek az áldatlan helyzetnek az egyenes következménye: az adóst védték, fedezet nélküli hitelezőjével meg nem törődtek. Minő határtalan tudatlansággal kísérték ezt a rettentően fájdalmas vergődésünket, bizonyítja az a tény, hogy volt adóhivatal, mely a kényszeregyezett kereskedő mérlegébe nyereségként állította be azt az engedményt, mit a hitelezői kénytelenek voltak vele szemben leírni. Sőt a legkomolyabb fórumokon még ennél is tovább mentek és egyszerűen tényként állítják be, hogy a magyar kereskedelem összessége azáltal, hogy a kényszeregyességi eljárások folyamán leírta a gazdákkal szemben fennállott követelését, töméntelen milliójú nemzeti ajándékban részesült. Kezdetben 170, az ősszel már 400, a Hangya vezérigazgatója a minap 500 millióra becsülte ezt az ajándékba kapott összeget, mit mi magyar kereskedők ily módon bezsebeltünk! És akkor létezik, aki állítja, hogy ez uraknak nincs jó szívük!

A vidéki önálló kereskedelem ellen vezetett hadjárat még ezzel sem ért véget. Mint a „chád-gád-jó“ meséjében, itt is jön hozzá mindig valami váratlan rossz. „ואתא בלביה דנישך לישתתא“ — „és jött a kutya és halálra marta a macskát“... Jött a gyűlöletszítók hada és kitűnő érzékkel rátalált az adósok gyöngéjére. Tudjuk egymásról, hogy a kiskereskedő is neheztel a grosszistája felszólítójáért. Ez már az adós természetéhez tartozik. A gazda adós rendkívül mód szégyenli maga előtt a tartozását. Sérti büszkeségét, hogy neki valaki valamit is ajándékozzon. Csak egy szikra kell és szégyenérzete mértéktelen gyűlöletbe csap át. A politika tűzköcsempészei meg folyton tüzelnek, folyton dobálgatják üszkös tűzcsóváikat az adóssá vált egykori vevőink felé. Izgatják őket ellenünk, a jó

Német ifjúság („Jugend-Alija“) Palesztinában

szívvel hitelezők ellen. Ez az izgatás könnyen lel gyulékony talajra, hiszen szítói a sok százados felekezeti gyűlölködésnek minduntalan felújított, felmelegített, közismert eszközeivel dolgozhatnak!

A nyeregben ülő konkurrenciánk meg üzleti érdekből szégyenpír nélkül áll az ellenfeleink politikai táborába. Az egykéz üzleti vállalkozásai csak azt teszik, mit a középkorban annyszor átéltünk. A Neue Zürcher Zeitung a közelmúltban például felelevenítette, hogy a 13–14. században Zürichben a letelepedni szándékozó lombardiai és toscanai olasz bankárok úgy szabadultak meg a feleannyi kamattal megelégedő zsidó pénzkölcsönzők versenyétől, hogy ezeket a városból politikai támogatással kiűzték és nem egyszer máglyára vitték. A 20. század azonos célú eszközei kétségtelenül válogatottabbak.

Amint a szegény embert még az ág is húzza, a vidéki kiskereskedő helyzetét más is súlyosbítja. Ez a *márkás*, a *védjegyzett árucikk*. Lássuk, mi igazolja ezt az állítást!

A felületes szemlélő is látja azt a különbséget, mi már külsőleg is fennáll a régi és a mai fűszeresbolt berendezései közt. A régi grejzleros üzletének falait fiókos állványok borították. A titkos felírású fiókokban rinfuza tárolt az áru, amit a kereskedő a hozzá bizalommal forduló vevő ízlésének, kívánságának megfelelően szakértelemmel kevert, vegyített, csomagolt. A vevőnek az eladó iránti személyes bizalma képezte az üzlet megadózhatatlan tőkéjét. A kereskedő vevőkörét, forgalmát, egyszóval megélhetését ez az irántatáplált bizalom alapozta meg. A jó detailista jobban is tudta a vevőjénél, hogy ennek mire van szüksége.

A modern fűszeres üzletében alig látunk fiókot. Minden áruja, amiknek reklámjaival boltját, üzletbejáratát feldíszíti, jólismert gyári csomagolásban nyílt polcokon kínálkozik eladásra. A mai vevőnek vásárlásainál nincs szüksége szakértő eladóra. A vásárlási kedvét nem az eladó iránti bizalma, hanem a gyár reklámjai, hirdetése csigázzák, keltik fel benne. Védjegyes árut vásárol, minek minőségét a védjegy, a gyári eredeti csomagolás, a csomagban benne fekvő, számozott gyári blokk garantálja és nem az árut kiszolgáltató üzlettulajdonos. Az eladónak sem szakmatudásra, sem bizalomkeltésre nincs szüksége. Ügyszólván nem a fűszeres személyes közreműködésétől függ, hogy a vevője mit vásároljon, hanem a gyár reklámjától. Ez a mindenütt látható gyári, nagykereskedői reklám függetleníti a vevőt kereskedőjétől. Ezt a körülményt aztán igen természetesen a gyár, a nagykereskedő olyképp használja ki, hogy csak csekély, haszonnak egyáltalán nem nevezhető marzsot engedélyez annak, ki gyártmányát a legutolsó kéznek kiszolgáltatja. Ezért csökkent le a detailisták mai keresete és ezért nincs szükség többé kitanult szatócsra. Mennek is tömegesen erre, a szakértelmet nem kívánó, árut csupán kiszolgáltató pályára a nyugdíjasok és veszik fel a versenyt azokkal, kik már tanonckorukban önálló élethivatásnak választották a kitanult kiskereskedőnek sanyarú, száraz kenyerét.

A napokban hallottam a következő esetről: Egy szegedi tanyaközpontból egyik kitanult fűszeres vevőnk a városból az árut éveken át egy kiscgazdává vált nyugdíjas csendőrrel fuvaroztatta ki. A közelmúltban ez a nyugdíjas ajtót vágatott a viskója egyik ablaka helyére, föléje cégtáblát akasztott, melléje meg jó csomó reklámot... és egy új „kereskedéssel” van több.

És ezt a szakértelmet nem kívánó, árukiszolgáltató ügködést akarják elsősorban képesítéshez kötni. Itt meg kell ezt említeni, mert „felekezeti” kérdésből teszik.

A józsefi és a mai egykéz között még egy megemlésterevaló különbséget látok.

Számtalanszor felrótták már, hogy a kereskedelem haszonra dolgozik, hogy a kereskedőnek egyéni magántőkéjének forgalmából, szakértelmével folytatott, idegölő izgal-makkal telt munkájából haszna van. A mai közület bizonyára ennek az irígy gondolatnak a hatása alatt is számtalan áru forgalmazásánál szakított ezzel a magánkereskedői rendszerrel és saját feladatának tekinti az áruk begyűjtését és forgalmazását. A közület a maga számára fenntartott áruk forgalmát az egykéz legkülönbébb szervezeteivel bonyolítottatja le és bocsátja ezek rendelkezésére nem egyszer a szükséges forgótőkéket is. Az ilyen áruforgalomból származó haszon természetesen az egykéz központjaiba folyik be. Jól értsék meg: a haszonösszegeknek nem a számszerűsítése a lényeges, hanem elsősorban az, hogy a hazai áruforgalomnak egy igen nagy hányadából származó haszontőkék nem maradnak kint, nem élnek föl odakint a vidéken, a községekben, falvakban, mint eddig, az egyéni kereskedelem idején.

Az elvakultak kárörömmel figyelik, hogy a vidéki, egykor virágzó, önálló magánkereskedelem, különösen és elsősorban a régente oly hatalmas, minden hivatalos beavatkozástól mentesen *külföldi piacot teremtő vidéki terménykereskedelem* már távolról sem az a *hasznothajtó foglalkozás, mint volt régente*. Az intézményes eljárásnak közeledik a régvárt eredménye... ujjonganak sokan és elvakultságukban nem látják, hogy itt a bőjtje is! Az eccöri cigány módjára levágták az ágat, amin ültek.

A vidéki kereskedelem haszna lecsökkent, a legminimálisabbra zsugorodott össze. De vele egyidejűleg megszűnt a vidéki adófizetők igen szolvens kara is. Nincs többé, aki továbbra is vállalja azt a fogyasztási példaadást, amely a vidék kultúrájának, civilizálódásának, gazdasági életének alfája és omegája volt. A vidékről az egykéz központjaiba felszippantott haszontőkék hiányoznak a vidéken, *a vidék adópénztárából és bankbetéteiből és hiányuk a vidéki nagy nyomornak egyik lényegesen számottevő komponense.* Ahol mit sem tettél, kincset ne keress ott! Ahol a magánfogyasztónak nincs vagyona, ott ne keressünk kincset, ne várjunk fogyasztást!

Így ismétlődik meg napjainkban a ma kezdődött heti szidra tanítása: יקם מלך חדש על מצרים אשר לא ידע את יוסף יקם מלך חדש על מצרים אשר לא ידע את יוסף új fáraó jött az országba, ki a koronauradalmat megalapító József érdemeiről nem tudott.

A foglalkozásunkat kísérő körülmények közt való talákozás érthetőbbé teszi napjainkban is a próféta hallott tanítását: לא בחדל ולא בבה כי אם ברחמי Amint azonban halhatatlan prófétáink minden szava nem csupán hozzánk, hanem az ember minden fiához szól, épp úgy kellene e tanítást megiszívlelniök azoknak, akik véges emberi képességeikkel arra mernek vállalkozni, hogy embertársaik kibogozhatatlan életsorsát és összekuszált gazdasági életét egymaguk irányítsák. Bárcsak épp ők értenék, éreznék át a prófétai szót: לא בחדל ולא בבה *a gazdasági élet kényszerrel, erőszakkal nem irányítható*, hanem csupán כי אם ברחמי azzal a szellemmel, melynek tanítására mi, magyar vidéki kereskedők, a hazánk javát, polgártársaink üdvét, mezőgazdaságát, iparát, közlekedését mindig és eredményesen szolgáltuk, egyben munkakört szabva az ország igen előkelő, magas színvonalú, sokrétegű tisztviselőkara számára is.

A כי אם ברחמי isteni eszméjének alapján, amint a hős negyvennyolcas Piroksa Istvánoknak, épp úgy nekünk, a vidéki magyar kereskedelem egyszerű katonáinak mind ezért nem jár köszönet. Mi is csupán hazánk iránti kötelességünket teljesítettük. Márpedig Szent-Györgyi professzorunk szerint: „A kötelességteljesítés a legnagyobb hazaszeretet!”

A HATVANÉVES MARTIN BUBER

Közele barátainak egyike egyszer így jellemezte Buber-t: „Buber nem is ember, hanem egész intézmény“, annyira számosak és elágazóak azok a területek, melyeken működik. Szerkesztője a „Welt“-nek, alapítója és szerkesztője a „Der Jude“-nak, megszervezője a „Jüdischer Verlag“-nak, szervezője az első irodának, Weizmannal és Feiwellal együtt, mely a héber egyetemmel foglalkozik, kutatója a chasszidizmusnak, fordítója a chasszidikus forrásmunkáknak, a demokrata párt harcosa az ötödik kongresszuson, küzd az arab-zsidó közeledés gondolatáért a tizenkettedik kongresszuson, szerkesztője a „Társadalom“ című szociológiai könyvsorozatnak, szerkesztője a negyedévenként megjelenő „Az alkotás“-nak, kutatója a Szentírásnak, fordítója a Tenachnak, filozófus, a vallástörténet tanára a frankfurti egyetemen stb. stb.

Ezekben a sorokban Buber nevelői tevékenységére akarok rámutatni. Munkássága a cionista mozgalmon belül mindenekelőtt nevelőmunka volt. Nevelő szándékúak voltak beszédei „A zsidóságról“, (1909—1911), melyeknek tartalmát most nem akarom ismertetni. Ezek a beszédek a nyugati cionista ifjúság számára irányadó eseményt jelentettek. A prágai Bar-kochba szövetségben tartotta őket Buber. Akkoriban a cionisták és nem-cionisták azon a kérdésen vitakoztak, hogy mi a zsidóság? A cionisták azt felelték, hogy: nép. A nem-cionisták, hogy: vallás. Persze nem csupán a szavakon perlekedtek. A cionisták hangsúlyozták a zsidóság népi voltát, és a héber nyelv fontosságát, de azt már lényegtelennek tartották, hogy ők maguk is elsajátítsák ezt a nyelvet. A nem-cionisták pedig a vallást tekintették a legfontosabbnak, de a vallási parancsolatok megtartásához már nem ragaszkodtak. A vita során Buber fölvetette a kérdést: „Hát élő valóság ma még Izrael vallása? Mivé válhat a zsidóság, mint nép, az idegen környezetben?“ Az előbb még könnyű fogalmak most súlyossá váltak. Buber megvilágította hallgatóságának, hogy ezekkel a problémákkal foglalkozni egyenesen kötelező. Az olcsó megkülönböztetés, hogy „cionista“ vagy „asszimiláns“ szegénynek, tartalmatlannak és lényegtelennek látszott. A vita elmélyült. A cionizmus belső problémáiról beszéltek, Buber úgy értelmezte a cionizmust, mint minden egyén személyes kötelességét.

„A zsidó karakter lényege — mondta Buber — mindenekelőtt a polaritás.“ Ezt a gondolatot már másoknál is megtaláljuk. Bialik szerint: „Nincs nép, mely úgy elmélyedne az elvont, általános emberi dolgokba, mint Izrael, s emellett annyi érzéke volna a gyakorlati élet iránt...“ Bialik a zsidóság kettősségének gyökereit a bibliai időkre vezeti vissza, amikor két törzsre vált Izrael: pásztorokra és földművelőkre. Buber a nép lelkében látja a kettősség eredetét, mely aztán, mint a néplélek sajátsága, minden egyénnél is megtalálható.

1913-ban Buber a berlini nevelésügyi tanács tagja lett. Az volt a terve, hogy Németországban zsidó kollégiumot alapít. Pár évvel később megalapította a „Der Jude“ című havi folyóiratot, mely az egész német cionista fiatalságnak nevelője lett. Ezekben az években Buber a zsidó ifjúságnak szentelte teljes munkaerejét, beszédeit, melyeket a fiatalságnak tartott, később két kötetben összegyűjtötte. Buber pedagógiai hatása a nem-zsidó ifjúságra is kiterjedt. 1919-ben Buber a német pedagógusok gyűlését hívta össze Heppenheimba, hogy a pedagógiai módszerek modernizá-

Martin Buber.

lásának kérdését megtárgyalják. Ezen a gyűlésen tartotta Buber jelentőségteljes beszédét a népfelvilágosításról. E beszéd volt a lökés, mely megindította annak a szövetségnek a megalakulását, mely később oly óriási befolyást gyakorolt a németországi népnevelésügyre.

1924-ben a cionista Executive munkatervet kért Buber-től a palesztinai nevelésügyre vonatkozólag. Többek között az egyetemről ezt mondta Buber: „Nem fakultásra van szükségünk Palesztinában, hanem egy nép-főiskolára, vagyis egyetemre, ahol a dolgozó fiatalság szellemi bázist kaphat...“

Buber felhívta a cionista világ figyelmét arra, hogy csak egy népmozgalom szállhat nemzedékről nemzedékre, de a népi alkotás szellemét csak úgy adhatjuk örököül a következő generációknak, ha megismertetjük ezzel a szellemmel. Ami ma Palesztinában van, az tulajdonképpen egy nemzedék műve. Ha azt akarjuk, hogy a következő nemzedékek folytassák és befejezzék ezt a művet, akkor rá kell nevelnünk őket arra. Ezt a hivatást legjobban egy nép-főiskola tölthetné be, ahol a tanárok legalább pár hónapot töltenek együtt tanítványaikkal. Ez lenne az összekötő szerv, a híd nemzedék és nemzedék között.

Buber egyre hangoztatta a nemzedékek egymásba kapcsolódásának fontosságát, az idősebb és fiatalabb generáció

A trani-i giudeca (zsidónegyed) gótikus bejárata (XII. sz.)

együttműködésének szükségességét a közös nagy mű szolgálatában. „Nincsen holnap tegnap nélkül“ — mondotta Buber és csalódást érzett afölött, hogy az ifjúság vezetői nem tudnak beleilleszkedni a nemzedékek láncába — aki nem tudott fiú lenni, nem bír majd apa lenni.

A heidelbergi pedagógiai világkongresszuson 1925-ben nagy vihart keltett előadása, melyben Buber megtámadta azt a felfogást, hogy a nevelés alapja csak a szabadság és követelt olyan nevelési rendszert, mely a felelősség érzetén és belső fegyelmen alapul. 1928-ban az ötvenéves Bubert ünnepelték, s valaki ezt írta a „Werdendes Zeitalter“ pedagógiai folyóirat külön Buber-számában: „Látomás nélkül elvadul a nép.“ Bubernak pedagógiai működése, kezdve az ötödik cionista kongresszus kultúrharcától a német zsidók között kifejtett nagy nevelői tevékenységéig az utóbbi időben, melyet Ernst Simonnal együtt folytatott, azért volt olyan mélyjelentőségű és súlyos befolyású, mert Buber az ő nevelő gondolatait a zsidó nép nagy látomásából merítette.

P A P I Z S Á K : A G Á L Ú T V E R S E I B Ő L

GYÓNÁS

Uram, ma gyónok, gyónom a tisztaságot,
az ártatlanság néma lelkét,
a sápadt, szűz, aszkéta arcot,
a büntelenség vak szerelmét,
gyónom, hogy ültem árva partján
izetlen, színtelen vizeknek,
s keletlen, sótalan kenyérek
szivembe balga álmokat izentek.

Gyónom, a föld hogy elszaladt alólam,
párába foszlott oltalmas fedél,
csiráztató eső nem verte testem,
magot se tört belőlem céda szél,
a lángoló nap nem gyújtott tüzekre,
és nem takart az égnek kékje hűn,
ne verj meg Isten, vétkem sirva gyónom:
nincs bennem semmi rossznak lelke: bűn.

S ma, zordon gyónó, bűnökért sikoltok:
a rossznak csordult, izes öblű kelyhét
lángszín borával adjad, hagyjad innom,
hogy sok bűnökkel tág szívem beteljék,
és ételem legyen Sátán kovásza,
mitől cipóim dús dagadtra sülnek,
nap hadd vidítson, szél, eső fakasszon,
s piros, bűnös kacajjal üdvözljek.

MINDENKI EMBER...

Mindenki ember, csak te nem,
Mindenki tudja, mit tegyen.

Ki jár, ki áll, ki fütyörész,
Te nem tudod, hová, mi lesz.

Mindenki játszott ispilángot,
Benned csak gyötrő vágya rángott.

Volt farkas ez, amaz a bárány,
Te nem derültél még e játszmán.

Mindenki egyszer célhoz ért,
Te elhibáztad mind a célt.

S ha kába lépted útba vitt,
Mondtad magadnak: el ne hidd.

Van minden ebnek fészke, odva,
Csupán te vagy, te vagy kidobva.

Ma sóhajogsz, s ha lesz fedél,
Egy balga rím majd többet ér.

Ma várod bénán, számüzötten,
A sült galamb majd szádba röppen.

És minden órád elsírod,
És ott, künn zúg a nagy birok,

Mindenki állja győztesen, —
Mindenki ember, csak te nem.

SORS HARAGJA RAJTUNK TELIK

Ne emeld rám borús arcod,
Ne öntsd reám bús nézésed,
A sors megint jaj, nehéz lett,
S minden átok fölém rajzott.

Minden bűnök — másé voltak —
Ostorokkal visszatértek,
Ezer sebbel sajgok, vérzek,
S újra nőnek vörös holdak.

Eget, földet vérbe fonnak
Véres, vörös, zord sugárok,
Halál-szagra holló károg,
S mi vagyunk a vedlett holtak.

Mert mi voltunk jók és tiszták,
Mert mirajtunk nem lelt foltot
Az idő, az esze-oldott,
Azért ölnek fonák visszák.

Azért hordjuk mi sebeit
S minden bűnét vak világnak,
Azért vernek tüskés ágak,
Sors haragja rajtunk telik.

Aldozat kell megint, s váltság,
Tiszta vér, hogy szűzre mossa,
Ráhullván a foltosokra,
Évezrek parázñaságát.

S mi lettünk a váltott bárány,
Páska-napra némán vérző,
S vérünk hulltán újra kél, nő
Szent virág az Élet fáján.

Ne emeld rám bánat-orcád,
Ne takarjon vád-nézésed,
Vedd magadra mártír-részed,
S tiéd hatalom és ország.

H. PATAI ÉVA: FATMEH

A Telavivban, a „Jabneh” kiadásában megjelent *בפרע פרעות* című regényéből, melynek első kiadása négy hét alatt teljesen elfogyott.

Fatmeh, a csúnya, kicsi jerichói asszony, látogatóba jött Dollához Jeruzsálembe. Dolla alig hitt a szemeinek. Csodálkozó kedvességgel fogadta a keskeny, törékeny teremtest, óvatosan érdeklődött, hogy honnan tudta meg a lakását és hogy mi is hozta ide...

Jeges nyugalommal mondta Fatmeh:

— Férjem, Musa, halott.

Lefojtott hangja rettenetesebb volt a legszívetépőbb sikoltásnál. Dolla elszörnyedve ugrott fel. Szemét belepte a könny. Át akarta ölelni Fatmeht, megsimogatni sovány, agyonkínzott arcát — de az arab asszony egy végtelenül finom és mégis parancsoló kézmozdulattal távol tartotta magától. — Ez a lelhetnyi mozdulat eltiltott minden érzéskitörést, Dolla önkéntelenül igyekezett Fatmeh fagyos, nyugodt hangját utánozni:

— Hogyan történt?

— Üdvözeteket hozok neked, Ürnő, Jaumnehtől, Challiltól, Nizhától és az összes gyerekektől!

— Köszönöm, Fatmeh...

— Hogyan szolgál az egészséged?

— Köszönöm, Fatmeh... de mondd csak —

— Hogy van a férjed, Ürnő?

— Köszönöm...

Hallgattak. Fatmeh a feketéjét szürcsölgette, Dolla kínos merevséggel ült a székén, képtelen volt kitalálni, hogy mi hozta ide ezt az asszonyt... és ha már eljött, miért nem beszél? Mire jók ezek a kitérő válaszok? A férje halott... a szép, sudár, gögös Musa... de hogyan? És mi van a gyermekkel?

— Hol van a fiad, Fatmeh?

— Musa anyjánál, Nizhánál...

— Egészséges?

— Egészséges Allah kegyelméből!

— Bizonyára már nagy és szép!

— Mint az apja.

— Musához... őhózzá hasonlít? Milyen az arca?

— Mint az apjái.

Dolla zavara percről-percre nőtt. Milyen nyugodt biztonsággal dobja oda Fatmeh a szavakat! De minden szóval titkol valamit. Akkor minek is jött ide? Minek?

— Még mindig Azarijeben laktok? — szólalt meg Dolla.

— Igen.

— A télen is ott maradtok?

— Igen.

— És Jericho?

— Jerichóba nem megyünk vissza többé.

— De a ház és a banánkert? Meg a kis ház, ahol mi laktunk. Eladjátok?

— A banán akkor is érik, ha idegen kéz öntözi. A ház meg áll. Még a virágok is nyílnak az udvarban, amiket Te ültettél, Ürnő.

Megint ez a zárkózottság, ez az elutasító hang. Dolla nem tudta, mit mondjon, miről beszéljen. Bosszúsan, leverten hallgatott. Bánja is ő a csendet. Most majd megvárja, amíg Fatmeh megszólal.

Nem soká várt:

— A habadzsa, a férjed, veszélyben forog, Ürnő?

Dolla ijedten kapta föl a fejét. Valami bujkál a kérdés mögött. Üristen, mit akar ez az asszony? Mit, mit? Dolla összeszedte magát. Nem, nem tűri, hogy Fatmeh túljárjon az eszén, kifaggassa, bolonddá tegye. És ott a hajában az ezüst fésű, amit tőle kapott azon az éjszakán, amikor Musa fiát megszülte... hogy csillog ez a fésű. Ki van fényesítve... he furcsa — gondolta Dolla — *akkor* milyen közel állt hozzám ez az asszony, most meg itt ül — ellenség — valamit ki akar puhatolni... majd elválik, melyikünk ravaszabb...

Óvatosan kezdte:

— Férjem állandóan veszélyben van, Fatmeh. Egy zsidó falut véd az arabok ellen. Remélem, a te urad nem az angolok golyójától esett el?

Fatmeh gyorsan lesütötte a szemét, Dolla nézte a halvány pirosságot, ami barna arcát bevonta.

— Nem gondoltam, hogy Musa sorsa érdekel, Ürnő — mondta az arab asszony halkán és a hangjában mintha kevesebb fagyos gőg lett volna — nem akartalak magyarázatokkal fárasztani...

Dolla mosolygott:

— Ha jó barátok sokáig nem látták egymást, akkor érdeklí őket, hogy mi minden történt a másikkal időközben... jó vagy rossz... Beszélj nekem Musa haláláról, Fatmeh. Mondj el mindent!

Fatmeh az ajkát rágta:

— Nagyon egyszerű ez, Ürnő. Musa nem akart felmenni a hegyek közé. A fegyverét is visszaadta. Nem akart leshől löni. Egy Albahári nem áll be banditának — mondta. Nem akart gyilkolni. És ezért — megfojtották.

— Szörnyűség! Oh, Istenem! — Dolla kezei megvonaglottak az izgalomtól, sírni kezdett volna, ha Fatmeh hangja nem olyan nyugodt, arca olyan merev és szenvtelen.

— Egy kötörésben volt éjjeli őr — mesélte Fatmeh, mintha a világ legközömbösebb dolgát közölné — amióta az óvárosban be kellett csuknia az üzletét a sztrájk miatt. Ő maga nem akart sztrájkolni, de kényszerítették. Elfogyott a pénzünk. A gyerek beteg lett. Az arab orvos csak úgy akarta meggyógyítani, ha a pénzt előre leolvassuk az asztalra. Akkoriban sok zsidó keresett arab ört. Jól fizettek. Musa elment és azonnal kapott munkát. Aztán jöttek a férfiak és azt mondták, hogy áruló, bűdös kutya, piszkos disznó... Mégis elment. Minden este elment és minden reggel pénzt hozott haza. A gyerek meggyógyult és mi hálálkodtunk Allahnak. A férfiak hívták, fenyegették, menjen velük a hegyekbe, könnyű élete lesz, nem kell dolgozni, csak löni — ő nem akart. Nem akar gyilkossá válni, a kisfiánál akar ma-

radni. Mikor aztán kiabálni kezdett, elmentek. Másnap úgy hozták haza... megfojtva... a kötörésből. Most már négy hete, hogy eltemettük. Épp aznap halt meg, amikor a gyerek először mosolygott. Allah akaratára volt, így rendeltetett.

Dolla megfogta Fatmeh sovány ujjait. Az asszony nem húzta el a kezét. De az arca mozdulatlan maradt és visszautasító. Nem viszonzta Dolla halk szorítását.

— És... és hogyan élsz most? Ki gondoskodik rólad és a gyerekről?

— Nizha. Meg aztán magam. Tojást árulok.

— Nem félsz? Hiszen tilos nálatok, a sztrájk...

— Nem félek.

— És hogy itt lakom... azt honnan tudtad?

— Láttalak tegnap az utcán. Utánad mentem. Megjegyeztem a házat. Én... tojásokat hoztam neked, Úrnő. Szépek, nagyok. Harmincat adok egy shillingért!

— Fatmeh!!

A sápadt asszony olyan kegyetlen göggel mosolygott, hogy Dollán végigfutott a hideg. Tojást hozott... tojást! Emögött rejlik valami — csak nem jött azért, hogy tojásokat adjon el neki. Egy lélegzetben mondja el a férje halálát és árujának dicséretét... mit akarat? Mit, mit?

Dolla szemei kelletlenül megakadtak Fatmeh keskeny, csontos, barna lábain. Szép, nemes formájú lábak, de piszkosak. A körmöket valamikor hennával vörösrre festette, de idővel a színük megsötétedett. Mint gonosz ötfejű állatok, olyanok voltak ezek a lábak, ijesztőek és különösek. Dolla nem bírta a szemét levenni róluk. Fatmeh közömbös kíváncsisággal tekintett körül a szobában. Dollát gyötörte a csend, az újra meg újra megakadó különös beszélgetés. Harag és dac támadt benne. Ez a fellach asszony, mit képzelsz? Egy mozdulattal elszakította a tekintetét Fatmeh lábairól és merően az arcába nézett. Szinte ellenséges hangon mondta:

— Megveszem a tojásaidat. Ha a jövő héten megint hozol, megint megveszem. De tudni akarom, hogy miért jöttél. Meg akartál látogatni, vagy csak el akartad adni az árudat? És ha soha többé nem veszek tőled tojást, akkor soha többé nem jössz?

— Nem.

— És ha most sem veszem meg ezt a harmincat?

— Meg kell vened őket, Úrnő.

— Semmit sem *kell*!

— De igen, Úrnő. Mert gondoskodnod kell róla, hogy a fiam ne vesszen éhen. Teneked és a többi zsidó asszonynak kötelessége, hogy megvegyétek az áru-mat. A tojást, a zöldséget, a szárnyast...

Hangja elhalkult, bizalmaskodó lett és rábeszélő, egészen közel hajolt Dollához, mintha valami nagy titkot közölné vele:

— Ti zsidók... miattatok halt meg Musa!

Dolla értetlenül hallgatott. Fatmeh hangja diadalmasan lendült a magasba, szinte rikácsol:

— Nem érted, ugye? Meghalt, mert nem akarta gyilkolni a zsidókat. Ha felment volna a hegyekbe, még ma is élne!

— Ha ugyan nem ölték volna meg rég az angolok!

— Nem! Élne! Élne!! Állna a hegyen és lőne a magasból! Nagyszerű céllövő volt — fegyverének minden kiröpített golyója találna. És vér folyt volna, zsidóvér! És minden éjjel hazajött volna a fiához... és hozzám...

— De hiszen akkor a fiad apja gyilkossá vált volna — mondta Dolla kínlódva és kimerülten dőlt hátra a székén. Fatmeh felállt, magasra emelt karral mutatott ki az ablakon át a távolba:

— Ott fenn a hegyek közt, ott nyargalna most fehér lován, vállán fegyverével, büszkén és csodaszépen, s a golyói úgy suhognának a levegőn keresztül, mint ragadozó vadmadarak, halál fia lenne, akire lecsapnának! A homokot harapnák kinyukban... oh, én Musám!!

Reszketve, zokogva takarta el Fatmeh az arcát:

— Most ott fekszik a kövek alatt — sziszegte az ujjai közül —, kecskék és szamarak botorkálnak a sírja felett és piszkukat ejtik a helyre, ahol fiatal teste nyugszik... gyermekek és koldusok guggolnak a nagy kövön a sír fejénél s ha elkergetik őket, mocskokkal és kavicsokkal dobálnak. És a fiam apa nélkül maradt s az én bensőm elszikkad, mint egy vén-asszony belseje... Oh, gyilkolt volna meg inkább százakat közületek!

Dolla felállt. Lába alatt ingott a padló. Borzongott.

— Menj most, Fatmeh... — mondta nagyon halkán és megérintette az asszony fekete ruhába burkolt vállát — menj most!

Fatmeh mozdulatlanul állt egy pillanatig. Aztán hátravetette a fejét és ismét az előbbi nyugodt, szenvtelen hangon mondta:

— A tojást kinn hagytam az előszobában, Úrnő, add ide a pénzt...

Kinyújtotta a kezét. A tenyere is sötétvörösre volt hennázva, csak a sorsvonalak ágas-bogas rajza maradt világos, szinte fehér. Dolla sietve kivette az erszényét a fiókból és odaadta a shillinget. Fatmeh villámgyorsan eltüntette bőrácú övében. Arcának majdnem ravasz-kás kifejezése lett:

— Musa miattatok, zsidók miatt halt meg, Úrnő... most ti gondoskodtok Musa fiáról... így van ez jól! Jövő héten újra tojást hozok... talán paradicsomot is... meg tyúkokat...

— De... nekem nincs is most háztartásom!

Fatmeh gonoszul mosolygott:

— Jövő héten újra eljövök...

Hirtelen odanyújtotta a kezét Dollának:

— Allah őrizzen meg téged és a férjedet, Úrnő!

Dolla zavartan, szótlánul megszorította Fatmeh ujjait.

— Allah legyen kegyes hozzád — mondta Fatmeh már az ajtóban — és ajándékozzon meg fiúgyermekkel, hogy megismered az élet örömét és kínját... Aztán eltűnt.

Dolla még sokáig állt mintegy elvarázsoltan.

SÓS ENDRE: HÁROM MÉLTÓSÁGOS

Legutóbbi könyvemben — bocsánat, hogy „önmagamból“ idézek — hosszasan foglalkoztam a magyar-zsidó írók szörnyű helyzetével és mostoha sorsával, s tanunak hívtam Supka Gézát, a *Literatura* tudós, keresztény szerkesztőjét, aki Molnár Ákos nagysikerű történelmi regényével, *A hitehagyott* című Fortunátus-életrajzzal kapcsolatban a következőket írta: „Molnár Ákos ezzel a könyvével hatalmas lépést tett tehetsége kivirágzása felé, viszont — az az érzésünk — becsapott maga előtt egy ajtót“.

Mi zsidók a mai szellemi és gazdasági atmoszférában sokszor túlérzékenyek, vagy túlidegesek vagyunk. De most nem a közvetlenül érdekelt, sebekkel teli zsidók beszéltek a „becsapott ajtók“-ról, hanem egy keresztény történész és irodalomkutató állapította meg a zsidó írók szomorú helyzetét. Az ő tisztánlátásában nincs okunk kételkedni! Neki még azok a zsidók is hihetnek, akik eleve hitetlenek minden zsidó részről jövő megállapítással szemben!

Valóban: „becsapott ajtók“ előtt áll, vagy ténfereg a magyar-zsidó írók legtöbbje, s a „becsapott ajtók“ száma annál jobban szaporodik, minél gerincesebben zsidó az illető író. Folyóirat-szerkesztőink, kiadványvállalati igazgatóink szeretnek úszni a divatos árral, s nem akarják belátni, hogy a zsidó írókat egyenesen fel kellene bujtani zsidó témákra és zsidó szemléletre, hiszen a budapesti zsidó városszemlélet ugyanúgy gazdagíthatná a magyar irodalmat, mint a dunántúli katolikus, vagy a tiszántúli református tájszemlélet, amelyek irodalomformáló erejéről egyre több szó esik az újabb magyar irodalomtörténeti szakmunkákban.

De legyünk igazságosak és szögezzük le, hogy lapkiadás és könyvkiadás nem csupán csak szellemi vállalkozás, hanem bizonyos mértékben anyagi kockázatot is jelent. A szerkesztők és kiadók tehát sokszor kénytelenek a „közszükséglethez“ idomítani szellemi portékáikat. Nagyon kevés olyan kivétellel találkozhatunk, aki meri vállalni a szellem emberéhez méltó nevelőmunkát... *A zsidó közönségnek kellene gondoskodni arról, hogy érdeklődésével és vásárlásaival kikényszerítse a kiadóktól a zsidó írók fokozottabb felkarolását és a zsidó könyvek intenzívebb megjelentetését.* Ha a kiadók komoly üzletet látnak majd a zsidó művekben, bizonyosra vesszük, hogy szaladni fognak utánuk.

Am egyelőre — nézzünk szembe a csúnya valósággal! — nincs jelentős zsidó irodalmi közvélemény és nincs erőteljes zsidó közönség-akarat, amely a zsidó írók respektálását követelné a jórészt zsidó közönségből élő kiadóktól. Egyelőre az a helyzet, hogy a Könyv Népeinek módosabb fiai mindennel törődnek, csak éppen a zsidó írókkal és szellemi emberekkel nem.

A „becsapott ajtók“ előtt vesztegelő zsidó írók számtalanszor elpanaszolták nekem, hogy rendszerint visszakapják az előkelő címetektől azokat a könyveiket, amelyeket — kiadók hiányában — saját költségükön nyomattak ki és amelyeket „egyéni terjesztés“ útján akartak eljuttatni ama gazdagabb zsidókhoz, akiket nem túlságosan terhel meg 2—3 pengőnek néhanapján irodalmi célokra való áldozása. Megvallom: csóváltam a fejemet, amikor felsorolták előttem N. N. gyáros. vagy X. Y. kartellmágnás nevét.

Nem. Nem. Nem... Nem akartam és nem tudtam elhinni sem N. N. öméltóságának, sem X. Y. öméltóságának az eljárását. Nem akartam és nem tudtam elhinni, hogy zsidó mecénások többé nincsenek, illetve: az új mecénások azok az írók, akik — a saját gyomruktól elspórolt összegekből — saját kiadásukban jelentetik meg a zsidó prob-

lémákkal foglalkozó műveiket, amelyeket azután a gazdag zsidók nem hajlandók átvenni, hanem könyörtelenül visszaküldenek.

Egy-egy ilyen könyvnek a megvásárlásáról ugyanis nem lehet „tájékoztatni“ a nagybecsű hitsorsosokat, nem lehet terjengős kommunikéket blöffölni. Az ilyen jótékonytságot — amely végeredményben nem is jótékonytság, hanem legális könyvvásárlás — nem lehet a „kirakat-jótékonytság“ kereteibe illeszteni. Márpedig nálunk zsidóknál az egész vonalon a „kirakat-jótékonytság“ dívik. Ezért nem tudjuk centralizálni jótékonytsági intézményeinket. A jótékonytsági ambíciók nyomban alábbszállnának, ha a garasadó hölgyek és urak nem elnökösködhetnének, alelnökösködhetnének és előljáráskodhatnának.

Engedtessek meg nekem, hogy — egy véletlen következtében — saját tapasztalataimat adhassam elő.

Kétszáz tiszteletpéldányt küldtem szét legutóbbi könyvemből. A „Becsapott ajtók előtt“ című tanulmányom ugyanis azzal a céllal készült, hogy felrázza a kötelességükről megfélemedezett és a szolidaritás parancsa ellen súlyosan vétkező „nagyzsidók“ lelkiismeretét... A könyvek szétmentek. Ingyen és díjmentesen... A válasz: rengeteg köszönőlevél és sok-sok ígéret, fogadkozás volt. Remélem, ezekben nem fogok csalódni... *De három könyv visszaérkezett. A címzettek nem vették át. A nagynevű iparmágnás, a sokat szereplő bankvezér és az előkelő közéleti férfiú nem reflektáltak a tiszteletpéldányomra.* Hogy miért nem? Megmondom. Meg se nézték, hogy kitől kapták a könyvet. Fel se bontották a csomagot. Nem érdekelte őket sem a szerző neve, sem a könyv címe. *A Könyv Népeinek derék gyermekei attól tartottak, hogy a végén fizetni kell a könyvért.* Könyvért pedig nem adnak pénzt. Pénzért csak közéleti pozíciót, hiúság-tömjénezést, nőt, autót, régiségeket és hálókocsijegyet akarnak vásárolni, könyvet nem.

Az „eset“ után mindhárom méltóságos úrhoz a következő levelet intéztem:

„Méltóságos Uram, nagy meglepetéssel vettem tudomásul, hogy Neked küldött tiszteletpéldányomat, amelyet dedikáltam is, visszaküldted. Bizonyosra veszem, hogy meg se nézted a könyv címlapját, mert különben nyomban tudtad volna, hogy ajándékkönyvről van szó és nem akarlak Téged 80 fillérrel megterhelni. A tiszteletpéldány természetesen változatlanul rendelkezésedre áll.“

A levelekre két „féltől“ nyomban választ kaptam. A harmadik méltóságos még nem felelhetett, mert időközben a Riviérára utazott. Az első méltóságos azt írta — mély bocsánatkérések, stb. közepette —, hogy a titkárnője „tűlbuzgó“ volt. A második méltóságos viszont a titkárnőjével telefonáltatott, hogy a szobalánya „tűllépte a hatáskörét“. Bravó, méltóságos urak! Ezeket a válaszokat vártam! Így is képzeltem a dolgot. A méltóságos uraknál a beérkező könyvek cenzuráját a titkárnő és a szobalány végzi. Igaz, hogy ez a cenzura roppantul egyszerű munkát jelent. A titkárnő és a szobalány — gazdáik pénzkimélése céljából — tartoznak minden szellemi terméket haladéktalanul visszaküldeni. Elvégre mi történhet? Legfeljebb káromkodik néhány éhes író és megsértődik néhány tiszteletpéldányt küldő bolond, aki meg akarja változtatni a méltóságosékat.

Nem, itt nem lehet segíteni. Kár a fáradságért. A gazdag zsidók helyett — tisztelet a kivételeknek! — a zsidó középosztályt és kispolgárságot kell felrázni. A zsidó tömegek filléreit kell a zsidó írók érdekében mozgósítani. Igaza volt annak a közéleti férfiúnak, aki a „nagyzsidók“ egy részét „fordított Mózesek“-nek nevezte, akik maguk besétálnak a címek és rangok, trösztök és kartellek ígéret-földjére, a népet azonban kinnhagyják.

DR. MUNKÁCSI ERNŐ: A TRANI-I ZSINAGÓGÁKBÓL LETT KATOLIKUS TEMPLOMOK

Jesaja di Trani és Mosé di Trani, ezek a nagy zsidó tudós tekintélyek nevei csengtek a fülemben, amidőn egy április délután Nápolyból elindultam az apuliai tengerpart felé. Romantikus elfogódottság vett rajtam erőt. Beleéltem magamat abba a korba és környezetbe, amelynek emlékeit megnézni mentem. Fejemben rajzolt a középkori olasz zsidóság története: dicső virágzásuk és sötét bukásuk. Magam előtt láttam testvéreimet, egy nagy birodalom sokrétegű lakosainak külön osztályát, a gazdasági életnek nyüzsgő munkásait, akiktől országaik fellendülését remélték hatalmas császárok és királyok s legtöbbször nem hiába.

Már késő este volt, amikor Traniba érkeztem. A kis városka szerény szállodájában magamhoz hívtam egy helybelit, hogy kísérjen el a „guideca”-ba. Néhány percnyire volt a város központjától. Meghatottan léptem át azt a várkapuszerű ívet, amely az egykori zsidónegyed főutcájába, a Via Giudeaba vezetett. *A történelem csodája! 400 éve, hogy zsidó nem lakik ebben a városban és több mint egy félévezrede van annak, hogy az itteni híres zsinagógákat katolikus templomokká alakították át, s a zsidónegyed magas hófehér házaival, szűk utcáival és oldalsíkatoráival most is úgy áll, mint egykor.* Alig hittem szemimnek, amikor az utcák neveit olvastam: „Via Giudea” (zsidó utca), „Via Synagoga”, „Via Scolanova” (új templom), „Schül” (utca) ... Megjelenésem nagy feltűnést keltett az utcákon élő embertömegben. Néztam arcvonásait s arra gondoltam, vajjon tudjátok, ismeritek-e származástokat? Mert a középkori Traninak tekintélyes része

A Via Synagoga Traniban.

zsidó volt ... S a zsidók nagyrésze az üldözések hatása alatt megkeresztelkedett és egy ideig — mint új keresztények, neofiták, még megőrizték ősi szokásaikat, hagyományait, majd az inquizíció üldözéseinek hatása alatt bekövetkezett a teljes asszimiláció. De a szegény lakosság nem tud költözködni és kétségtelen, hogy a Traniban most is élő régi családoknak nagy része zsidó származású.

A zsidó negyedből egy sikátoron át a tengerparthoz, az ősi trani-i kikötőhöz jutottam. Már éjszaka volt. A régi kikötőben csak néhány halászbárkát ringatott a tenger hullámozása. Végtelen csend volt. Ime a trani-i kikötő, ahol egykor dolgos, szorgalmas tanult zsidóemberek szövetet, selymet, gabonát raktak föl és szállítottak messzi országokba; kereskedők, akik kenyérkereső munkájuk után a város zsinagógáiban merültek el a szent tudományok tanulmányozásába; mestereik nemcsak talmudtudósok, hanem gyakran orvosok, sőt a község tekintélyes tagjai között közjegyzők (notai) is voltak.

Másnap kora reggel hozzáláttam a trani-i zsidó régiségek szakszerű tanulmányozásához. Kísérőműl szolgált és segítségemre volt *Raffaello Sarno* professzor, a trani-i érsek kanonokja, tudós tiszteletes úr. Családja évszázados multra tekint vissza ebben a városban, amelynek történelmét jól ismerte. Tudott valamit a train-i zsidóság jelentőségéről és emlékeiről is. De „élő hagyomány” után hiába érdeklődtem nála. Semmivel sem tudott többet mondani, mint amit a könyvekben olvasott.

A trani-i giudecába egy boltíven át jutunk a város főteréről, a piazza *Cezare Battisti*ből. A boltíven áthaladva egy egyenes utcába érkezünk: *Via la Giudea*. Bent vagyunk a giudecában. Ez volt nyilván a gettó főutcája. Korántsem olyan szűk, mint más olaszországi gettók utcái. Jobbról-balról mellékutcák (vicoliki) nyílnak belőle. Balfelé nyíló mellékutca a *Via Scolanova*, amely a *Piazza Scolanova*-hoz vezet. Ebből nyílik a *Via Synagoga*. Ezenkívül a zsidó történetre emlékeztető legfeltűnőbb utcanév éppen a *Via Mosé di Trani*!

Traniban a történeti források szerint *négy zsinagóga* volt, közülük kettő *katolikus templommá átalakítva* most is megvan, a másik kettőt is a zsidók kiűzetése után templomokká alakították át, de ezeket az elmúlt évszázadok alatt lerombolták. A most is létező zsinagógák közül az egyik a *S. Maria Scolanova*, amelynek jelenlegi neve „*S. Maria dei Martiri*”, a másik a *S. S. Quiurico Giovita*, amely a *XIX. század óta* „*S. Anna*” nevet viseli.

A két megmaradt zsinagóga közül az utóbbi a nagyobbik. Központi fekvése, nagysága és művészi kiképzése egyaránt arra mutat, hogy *ez volt a trani-i zsidó község legszebb és legnagyobb istenháza.*

A templom falai fehér mészkőből vannak kiképezve, ami harmonikusan illeszkedik a többi házak fehérségéhez és annak egészen keleties jelleget ad. A későbbi időkben a facadot csak a keleti oldalon bolygatták meg, ahol a bejáratot barokkosan díszítették fel. Más korból származik egyes ablakok befalazása is, ami különösen a déli falon tűnik fel. Ugyancsak újabb időkben, valószínűleg a *reneszansz idején építettek egy kisebb harangtornyot a templomra, a Via Giudea felé néző keleti oldalon.*

A templom tetőzetéből hatszögű, magas, belső falazat emelkedik ki, amely a kupolát tartja.

Frauberger ezt a templomot a *gótikus zsinagóga*-építészeti megjelenéseként tünteti fel. Én azonban a gótiká-

nak vajmi csekély megnyilvánulását találtam. Sokkal több benne a délitáliei mórstílus, amely számos, ugyanebben a korban ugyancsak katolikus templommá átalakított, most is létező mecsetnél látható (pld. Positanóban a salernai öbölben). *Stílusának ez a vegyesjellege azonban semmit sem ront le a nagy és mély hatásból, melyet ez a három oldalról szabadon fekvő templom kelt.*

A templom belseje négyszögletes, kb. 50 méter hosszú és széles. A déli oldalon egy oszlopsor emelvényt tart, amelynek sűrű farácsozata mögött jelenleg az orgona és a kórus van elhelyezve. Nincs kizárva, hogy itt lehetett az egykori női rész („Frauensschul“). A padozatnak szép márványborítása van s ha azt nyilván ismételtén is felújították az évszázadok alatt, alapjában véve ugyanaz lehet, amire a templom falában lévő márványba vésett felirat hivatkozik.

A XIX. században kétszer is restaurálták a templomot (1841-ben és 1888-ban), de a külső facadon csaknem semmit sem változtattak; annál inkább átalakították a templom belsejét, amelynek színesen díszített barokkos oltárai éles ellentétben vannak a templom külsejének nemes, egyszerű vonalaival. Ha nem lenne kétségbevonhatatlan történelmi tény, alig lehetne elhinni, hogy ugyanebben a helyiségben egykor egy középkori zsinagóga komoran egyszerű falai között héber nyelven szállottak fel ájtatoskodók zsoltosmái az Egek Urához.

Miközben ezekkel a gondolatokkal foglalkozva, aprólékosan megfigyeltem a templom interieurját, — kísérőim a déli falnál egy oltárt eltoltak és mögötte láthatóvá lett egy a falban elhelyezett héberfeliratos márványtábla. A tábla nagysága kb. 100x60 cm. barnásan vörös márványból van, hármass rétegezett keret veszi körül. A betűk véssé kitéűnő, jól olvashatók:

„A világ teremtésének 5007. évében (Kr. u. 1247) épült ez az épület (palota) a gyülekezetnek egy hozzáértő kedvelt tagjának munkájaként; magas kupolával díszítették, s ellátták ablakkal, amely belőle nyílik, hogy azt világítsa; kapukat tettek oda, hogy azt lezárhassák; kőpadlót készítettek és emelvényt az énekesek számára. Jámbozságának emléke legyen megőrizve az előtt, aki trónol a fényes egekben.“

A Chiesa S. Annától néhány percrenyire van a Piazza Scolanova. Ez lehetett a Giudeca főtere, amelynek jelenlegi mozgalmas élete, a régi idők tükre. Ennek a térnek a jobboldalán van a másik megmaradt trani-i zsinagóga, a *S. Anna Maria dei Martiri temploma.*

Ez is egészen kőből kiképzett épület, rendkívül masszív, szinte erődítményjellegű, vastag falai vannak. Keleti oldala utcára nyílik, déli oldala a Piazza Scolanovára. Lapos tetején két gótikus oszlop közt egy harangláb van, amely természetesen a templommá való átalakítás utáni időből származó toldás.

A templom bejárata a déli oldalon van, kb. 6 méter magasságban. A bejárathoz lépcsőfokok vezetnek fel. Ez az építkezési stílus a középkorban általános volt Itáliában. Ilyen volt a római *Cinque Sinagoghe* egyik feljárata és ugyanilyen jellegű házak most is láthatók a római zsidók középkori negyedében, a Trasteverén. A feljárat szépen kiképzett, valóságos díszlépcső. A bejárat egészen gótikus. A kapu fölött a templom neve olvasható: „*S. Maria dei Martiri*“. *S a felirat mellett jobbra-balra egy-egy hatágú Dávid-pajzs van odafestve.*

Az imaterem téglalapalakú. Nagyságában és formájában hasonlít a régi római és ma is létező velencei és padovai scuolákra. A déli oldalon, a bejárat mellett egy ablak van, amelynek a kapuhoz hasonló gótikus ívelése igen szép. A terem hátsó részén utólagos változtatások, elfalazások

A zsinagóga alapítására vonatkozó felirat az egykori trani-i főzsinagógóban (Jelenleg Chiesa S. Anna).

nyomai láthatók, úgy látszik, hogy itt a „Frauensschul“ számára egy kiszögellés lehetett, talán akként, ahogy a wormszi zsinagógánál látható.

Ennek a zsinagógának páratlan érdekessége a keleti fal szemléleténél tűnik fel. A keleti falnál jelenleg egy oltár áll. A Máriát ábrázoló oltárképet közönséges drótszínór tartja, amely egyik végével a kép hátsó oldalához van akasztva, a másik vége pedig a falbavert szöghöz van erősítve. Ezen ideiglenesen odahelyezett oltárkép mögött gyönyörűen látható az egykori „Arón Hákódes“ befogadására szolgáló mélyedés és a Frigyszekrénynek gótikus oszlopdíszai. Az Arón oszlopai felett egy ablaknyílás látható, amely megfelel a hagyományos előírásnak. Az oltárhoz márványból kiképzett három lépcsőfok vezet, úgy, ahogyan a Schulchan Aruch a zsinagógai „Arón“ elhelyezésére vonatkozóan ezt előírja: „Az Arón Hákódes legalább 10 tefach-al legyen magasabb, mint a hívők.“

Középkori zsidó sírkő (mint virágtartó a trani-i érseki palotában. A héber szöveg fektetve olvasható).

Az egykori trani-i Scolanova zsinagóga bejáratí homlokzata

Az összbnyomás rendkívül érdekes. Magam előtt látam a XIII. századból való gótikus imatermet, ahol a keleti oldálnak kiképzése változatlanul megmaradt. Ott voltak az egykori Frigyszekrény emlékeként annak gótikus oszlopai és a hozzávezető lépcsőfokok. Kár, hogy az oltárt nem lehetett eltolni, különben a templom belsejéről készített fényképek még jobban emlékeztettek volna arra, hogy itt egykor zsinagóga volt.

A S. Maria dei Martiri templomát már nem használják. Mikor ajtaját kinyitották, sűrű porfelhő szállott fel. Rettenetes pizok borított el mindent. Pedig a zsinagógai építészetnek ez az egyik legrégibb meglevő emléke, amely felkutatást és karbantartást igényelne. Milyen nemes cselekedet lenne, ha az egyház mind a két trani-i zsinagógát visszaadná a zsidóságnak, amely azt kellően restaurálva, műemlékeként őrizhetné, nemzedékek okulására. Ez lenne az igazságos elégtétel, hiszen ezeket Izrael fiai építették és tőlük erőszakkal vették el.

FELEKISÁNDOR: ICIG KERTJE

*A faluban csak úgy hívták: Icig.
A filléreket mind oda viszik
Zsidó meg keresztény is egyaránt.
Mindig figyelmes, senkit sohse bánt
S a portékáért, amit adhatott,
Nem számított nagyhasznú kamatot.
Köszönti apró s vén jó Iciget,
Ha az utcákon végig bicegett,
Hisz e faluban teltek napjai
S ki ne szeretné, volt-e valaki?
Évekre év mult, haja már deres,
Ékszer nem gyűjtött a vén fűszeres.
Egy hant volt kincse, egyéb semmisem,
A feleségé, ki rég lent pihen.
Egyszerre bús idő következett,
Felüté sátorát egy „szövetkezet”.
Ott olcsóbb volt minden, mi szép, mi jó,*

*Mert „támogatta” a szubvenció.
És látta Icig egy csüggedt napon,
Hogy amit gyűjtött, az a kis vagyon,
Sok, sok küzdelmes évnek a gyümölcse
Nincs már s vevő sincs. Idejét hogy töltse?
Vívódik hány álmatlan éjjelen,
Sóhajtozott: Mi lesz, jaj, énvelem!
Oda indul, hol hitvesének sírja,
Búját, baját keservesen kisírja.
Üres szivarskatulya a kezében,
Megtölti azt a hanttal csendbe, szépen
S viszi haza. Úgy érzi, már nem árva,
Ha ezzel majd a jobb világot járja,
Ahol nincsen gyűlölködő, szidó,
Ahol nem hallja mindig ezt: zsidó!
A távolból egy hang mint hogyha hína:
Éjjel, nappal s ő hallja: Palesztina!...
Keserves út. Kezében a doboz,
Másnak lom, mit senki el nem koboz,
De néki kincs, lánc nem aranyból szőtt.
Mely egy szent, drága sírhoz fűzi őt
S amíg vele van, mindig érzi azt.
A feleség suttog neki vigaszt.
Ő, aki ásót sohsem forgatott,
Most földtúrással gyűr le sok napot.
S ha fáradtan tér haza estelen.
A dobozra hajol s már megjelen
Feleségének képe szeliden,
Rámosolyog s ő boldogan elpihen.
S a keresete akármily kevés,
Mégis nyugodt, elszáll gond, szenvedés.
És egy napon, való ez és nem álom,
Szeme megakad sok zöld, kis fűszálon,
Mely a doboz földjéből ott fakadt.
Csak nézi s szíve majd hogy megszakadt.
Nem csoda, hogy a fűszál ott terem,
Hisz hány könnye hullt nappal, éjjelen
A kis dobozra, mint föléhajolva
Gondolt ő vissza a mult szép napokra.
Úgy érzi, hogy már nem boldogtalan,
Hiszen most már szép zöld, kis kertje van
S abban minden fűszál csak így mesél:
A feleséged lelke bennem él.
Munkáját ha végezte, elsiet,
De nem meséli el azt senkinek,
Hogy kedves kertjéhez megy most haza,
Mely drága kincse, hite, vigasza.*

*Egy éjjel be szép álma lehetett,
Mert reggel is még a doboz felett
Virrasztott s ősz feje ezen pihen,
De ki fölkelhetné, nincs senkisem.
Kezében írás: „Feleségem vár rám,
Ez a kis kert legyen az én párnám.
Éz az én kívánságom, semmi más.
Legyen kérésem nektek szent írás“...*

*A kis faluban egy asszonynak sírján
Az őszi szél most búcsúzó dalt sír tán,
Amint suhan a temetőn keresztül
S a hantokon a fű sóhajtvá rezdül.*

PAP KÁROLY: RÁCHEL ANYÓ

Nyárra szüleim levittek B...-be, Jeremia apó elfeledt falujába. Mind a két nagyszülő itt élt valamikor. Ignác apó, anyám apja, még jóval Jeremia apó előtt halt meg. Anyám sohasem beszélt róla többet, csak annyit, hogy igen jó ember volt és szívszélhűdés vitte a sírba.

Ez a hirtelen halál maradt Ignác apó legjellegzetesebb tulajdonsága. Valahányszor valaki váratlanul halt meg a városban, alakja azonnal felmerült, épp úgy, mint ahogy a magas korral járó haláleseteknél Jeremia apóé. Míg azonban Jeremia apó halálának az emléke sohasem okozott különösebb bánatot, mert úgyszólván csak önmagáért halt meg, az öregségtől, Ignác apó halála mindig elméláztatta és sóhajokra késztette szüleimet. Lassankint ő lett a családban a „halál“ gondolata, a szeszélyes és kikerülhetetlen végzet, amelyik egyik napról a másikra viszi el az embert, akár gazdag az, akár szegény, beteg, vagy egészséges.

Az elmélázások után anyám rendszerint szívére tette a kezét. Talán már akkor kezdett félni a szívétől. Néha ilyenkor kacagva kiáltott fel, úgy mint én, ő sem találta a szívét, máskor azonban ugyancsak komoly figyelemmel nyugtatta rajta ujjait, most már úgy érezte, nem is egy dohog benne, hanem egyszerre kettő! Ilyenkor mi gyermekek is keresgéltni kezdtük szívünket. Ernuskó sokkal komolyabb volt, semhogy ilyen felesleges mozdulatokkal foglalkozott volna, atyánk pedig, minthogy ez gyakran evés-közben történt, rendre intett minket, anyánkat pedig csa-csinak nevezte. Ő azonban hirtelen halálesetek alkalmával mégsem mulasztotta el sohasem figyelni a szívét, különösen mióta egyszer a pincéből feljövet a szíve megállította. Azóta meg volt győződve, hogy a szíve rossz és ezt Ignác apjától örökölte. S bár Büchner doktor semmi rendellenességet nem talált szívében, utazásunk előtt aggodalmaskodni kezdett, vajjon nem volna-e jobb neki, ha otthon maradna. Most először kezdett félni gyermekora otthona emlékeitől. Eddig minden évben legalább egyszer látni szokta anyját, Ráchel anyót, vagy ő ment le hozzá B...-be apánkkal, vagy Ráchel anyó jött fel hozzánk egy-egy napra. Ezek a látogatások régebben csak elméláztatták anyámat. Most azonban utazásunk előtt félni kezdett: bár gondolni sem mert rá, mégis közeledni érezte Ráchel anyja halálát. Az öregasszony az idén lépte át a hetven évet. Ez a szám egyszeriben sokkal veszedelmesebbnek látszott anyám előtt, mint tavaly, a havankilenc; talán mert azóta a szíve megállította a lépcsőn. Megriadt.

Fitestvéreivel sem akart találkozni, akik még B...-ben éltek. Ezeket, mind a hármat, mindig úgy emlegette, mint akik eltékozolták Ráchel anyó vagyonát. Szerencsére az anyó nem engedte magát egészen kifosztani, földjeinek jó-résztét megmentette, idegen bérlőkre bízta, vagy pedig eladta állampapírokért. Ráchel anyó ritkán járt nálunk, látogatásaira nem emlékeztem. A harcról sem volt sejtelmem, amely már Ignác apó halála óta dült Ráchel anyó földjei körül.

Anyám három fitestvéreinek arca is elkallódott emlékezetemben, bár egyik-másik néha megfordult nálunk. Csak egy-egy tulajdonságuk révén éltek bennem, amellyel kapcsolatban anyám szokta emlegetni őket.

A Muki volt a kártyás, a könnyelmű;

A Dolfi volt a pipás, a lusta;

A Nándi pedig a részeges, a gonosz.

Ilyenformán a három főbűnt testesítették meg, amelyekkel szüleim gyakran igyekeztek engem kordában tartani. Valahányszor ugyanis rosszul feleltem, vagy lustálkodtam az ágyban korareggel, anyám rögtön néhány szóval, mozdulattal eljátszotta a Dolfit, a lustaság intőpéldáját,

ha pedig péntek este a rendes gyűszűnyi bornál, amit apámtól kaptam, többet szerettem volna, mindjárt megjelent anyám száján a Nándi, viszont Muki, a kártya akkor kapott életre, ha nem akartam megelégedni szentjánoskenyér-maggal, hanem néhány fillérért könyörögtem a gombozáshoz.

A mi így kacagások és elborulások közt megjelent anyám száján és elszóródott mozdulataiban: azt apám foglalta össze néhány kemény szóban: úgy vélte, hogy amíg ezt a hármat, anyám három testvérét, a három főbűnt ki nem irtom magamból, addig sohasem lesz belőlem ember!

Mint mindig, ebben is másképp gondolkodtam. Úgy éreztem, mind a hárman jól tették, amit tettek. S én se tennék mást a helyükben. E három rossz testvér sokkal jobban csábított az utazásra, mint Ráchel nagyanyó s mikor meghallottam, hogy ott élnek ők is, B...-ben, máris szívesebben keltem útra...

Anyám az utazás előtt rosszul aludt. Egész reggel, s még a vonaton is álmaival bibelődött, amelyek zavarosak voltak, s amelyekből a maga habonás módján Ráchel anyó sorsára szeretett volna következtetni.

Apám igyekezett elterelni a figyelmét álmairól, a tájak, amelyeken vonatunk tovagördült, segítségére jöttek. épp úgy, mint a tanácskozások, amelyekkel meghánytákvetették ott tartózkodásunk idejét s visszatérésünket.

Anyám aggodalmai eztán már inkább a három rossz testvérek körül csoportosultak, hamarost összefonódtak atyám aggodalmával, amellyel a menetrendet fürkészte. Ilyenkor különösen aprólékos és pontos volt. Aggodalmaitól szinte megfordult alattunk a vonat, félni kellett, vajjon nem fut-e egyszerre csak ellenkező irányba... Bár egész reggel tanulmányozta a menetrendet, nemcsak a vonat kezdett bizonytalanná lenni, gondosságaitól a csomagok is mintha megkevesbedtek, helyet cseréltek volna!

A néhány óra végtelenre nyúlt, akárcsak otthoni sé-táink. Anyám pedig még mindig nem tudott kikászolódni álmai halsejtelmeiből és előérzeteiből. A félúton szeretett volna visszafordulni, most már egyáltalán nem akart találkozni testvéreivel, nem akarta látni a „kifosztott“ házat és benne a „szegény, magáramaradt öreg asszonyt“, aki már csak arra jó, hogy a halálát lessék.

Mindezen az aggodalmaskodáson és pontoskodáson, halsejtelmeken magamban gúnyosan mosolyogtam, nem tudtam bennük meglátni saját gyermeki nyugtalanságaim szülői másait, csak azt éreztem, hogy élvezetem szétmálik. A tájak, amelyeket óriási kék karéjba foglalt az ég, megteltek apám pontoskodásaival, s anyám előérzeteivel.

Az első aratás, amelyet a vonatablakokon át életemben először láttam, a termékenység aransárga színei, a tarlók, visszafutó sárgyakontyos soraikkal, a legyezővé szétterülő föld: mind megtelt a három rossz testvér démoni alakjaival, s a föld mind Ráchel anyó földjévé változott lassan, s ők hárman ezt a földet tépték szét, s mig elitták, elkártyázták s elpipálták, mindez a sok sárgakontyos tarló átváltozott forintokká, s a mi még megmaradt, azt a kék ég alatt rémülten s tehetetlenül szorította magához egy szegény öregasszony, „utolsó napjai gyámolául“.

S mire alkonyodott, a csillagok helyén erkölcsi parancsokkal telt meg az ég, amelyek fülledt félálomba, gúnyal és fenyegetve ragyogtak rám, mig én félájultan süppedtem a vonat rossz-szagú vánkosai közé. Csak a fülledt meleg s a nagy sötétség, amely a kiszálláskor fogadott, ijesztett fel félálomból. Megfélelemledve botorkáltam szüleim után, akiket Ráchel nagyanyó cselédjének a lámpása vezetett a mezei ösvényen, amely a vasúttól a faluba vitt.

Ennyi sötét nagydarab csillagos eget még sohse láttam

magam felett! Ennyi tücsökciripelést, szöcskezajt, távoli kutyaugatást, ami itt volt köröskörül, még sohsem hallottam! S ahogy eszembe jutott, hogy apám-anyám itt éltek abban a korban, amelyben most én vagyok, ez sehogy se akart egybeilleni azzal a két emberrel, akiket magam mellett láttam, s ahogy őket a multban ismertem. Sehogyse találtam meg a kapcsolatot szüleim s az óriási csillagos ég közt, hangjuk és a tücsökzaj óriási távolságban volt egymástól számomra, épp úgy, mint a kutyaugatás, a nyári fű szaga azzal a szaggal, amit magukból árasztottak, s amit annyira megszoktam... Úgy éreztem, vagy nem itt éltek, vagy megváltoztak, és sohasem ismertem őket, vagy valami idegen tájra tévedtünk, ahol majd ők épp oly kevésbé ismerik ki magukat, mint én... Ezt az érzést az is igazolta, hogy egyszerre jóval halkabban beszélgettek, mint ahogy megszoktam tőlük; ez úgy hatott rám, mintha ők maguk is érezték volna azt, amit róluk gondoltam: hogy idegenek ezen a mezőn, a nagy darab csillagos ég alatt... A lámpás se illett hozzájuk, amely előttünk ment, pedig már sétáltunk otthon is többször nyári estén. Akkor a nagy házak s apám fegyelmezései, s a láncok, amelyek az iskolákhoz s templomokhoz fűztek, nem engedték a tekintetemet az égig jutni, legfeljebb egy-egy véletlen tekintetig. Most, itt a mezőn, szinte rámkényszerítette magát a roppant ég. S csak azért nem mertem szüntelen felbámulni rá, mert féltem, hogy elhotlok a sok csillagtól, vagy elmaradok szüleimtől az éjszakában...

A ciripelés, a mező fűszaga, a vetés gabonaillata, épp úgy vonzottak, mint a csillagok; néhány távoli esti cséplőgép búgása, meg a cséphadarók nesze, tehenek bőgése, lónyerítés, amely a falu felől már hallatszott: ezek a hangok s az állatok, amikből jöttek, eddigi életemben, csak mint árnyak vonultak el mellettem otthon az utcákon, s bizonytalan érzéseimtől sodorva, a tehenek, ökrök szülővárosom sváb parasztjaihoz tartoztak szorosan. Emlékeztem, ahogy nyakukat nyujtogatva, nyálukat csordítva, mint holmi szelíd négylábú elmebetegek vonszolták jármos szekereiket a járdák mentén.

A „Via Synagoga” Az egykori trani-i gettóban.

Mindezeket a hangokat, szagokat, fényeket valahogy keresztényeknek éreztem s amennyire vonzottak, annyira idegenszerűek voltak. *

Fülledt, nehéz szaga volt a konyhának, mikor beléptünk. Anyám anyja, Ráchel nagyanya, éppen a sütőben keresgélt valamit.

Ahogy felegyenesedett, mindnyájunknál magasabb volt és széles, csontos. Különös, rideg kotlós hangon ölelte meg szüleimet, s fogadta kézcsókjukat. Ez a hang visszariasztott önmagamba, épp úgy, mint a konyha fülledt, nehéz szaga, amelyet egy könnyebb, ámde dohos szag váltott fel, amikor Ráchel anyó után a belső szobába léptünk. Ez a szag telve volt állott almák, öreg kenyerek és kalácsok illatával, amelyekkel tele volt az ódon szekrények teteje, a hatalmasra vetett ágyak közt. Mindez öreg és távoli világ volt számomra, Ráchel anyóval együtt.

Anyám illetődött nyugtalansággal, apám leereszkedő gyöngédséggel beszélt az anyóval. S ő szemmelláthatóan örült szüleim jövetelének. Beszédében nemsokára feltámadt a meghalt nagyapó, azonban, ahogy jött, úgy el is mult a szavakkal együtt, a félhomályos szobában, mintha beitták volna a falak, vagy a félignyitott ablakon át a nyári setét, míg én tartózkodó, vagy alattomos bámészkodással vizsgáltam valamennyiüket, unatkozva a távolságon, amit valamennyiükkel szemben éreztem.

Csak a nagy piros abrosz, amellyel a vacsorához terítették, élénkített fel kissé. Az étel izlett, bár épp oly fülledt s nehéz volt, mint a konyha szaga, sűrű, mint a sötétség odakinn.

Ráchel nagyanyó egy hétre dagasztott egy óriási kenyeret, s az nehéz volt, mint a föld, és dohos, mint az ódon szekrények és falak. Az edények s evőeszközök, amelyekel még anyám ehetett kicsikorában, súlyosak voltak, bár rég lerágta őket a smirgli, az idő, s a sok öreg száj, és fog.

Egyszerre csak megszólalt az ódon, vásári, súlykos falióra! Minthogyha egy kis Ráchel anyó lett volna elrejtve benne. Valahányszor ötpercenként megreszketett rajta az idő s kattant egyet, épp oly rideg kotlóshangot véltem hallani, mint amilyen a nagyanyóé volt. Ráchel anyó egyelőre nyilván épp oly tárgy volt szememben, mint az óra, vagy a szekrények, csak annyival volt több náluk, hogy ezek a tárgyak az övék voltak. S ezek a tárgyak öregségük-nél fogva még egy fokkal „tárgyabbak” voltak, mint az otthoniak, s így még azoknál is kevésbé voltak kedvemre: a Ráchel anyói lélek, amelyet bennük lakni éreztem, épp úgy elválasztott tőlük első pillanattól mindörökre, mint ódon-ságuk. Ez a környezet már sokkal jobban illett szüleim mögé, mint a mező s a csillagos ég. A leereszkedő gyöngédség, s illetődött nyugtalanság: az a zárt vérségi kapcsolat, amely számomra mindig elviselhetetlen volt, nekik nem volt nyűgös. Csak akkor érezték magukat kényelmetlenül, ha eszükbe jutott a falu többi zsidósága, akiknek a szemében régóta eretnekek voltak.

Valahányszor apám ezekre az óhitűekre gondolt, akikkel telve volt a felső falu, arcára árnyék borult, míg anyám arcát inkább azok a félelmek s gondolatok homályosították el, amelyekkel már odahaza elindulásunk előtt küzdött. Kitértően vizsgálta anyja arcát belső fojtott izgalommal, amely, minél jobban visszatartotta, annál inkább növekedett; anyja arcán már most meg akarta állapítani annak a félelmes eseménynek az előjeleit, amelyre folyvást gondolni kényszerült. Vizsgálódása, félelme rásugárzott apámra is, s onnét visszaverődött szanaszét minden irányba, s az elmúlás gondolata hamarost hatalmába kerítette valamennyiüket. Korán feküdtünk le, mire felébredtem, szüleim már elutaztak. Egyedül maradtam Ráchel anyóval.

Rubinyi Mózes dr. sok irányban tevékenykedik a magyar irodalmi kultúra mezőin. Ismertté tette a nevét a nyelvészet tudományos köreiben, bírált, magyarázta a költőket s néhány nagyszerű írói biográfia került a könyvpiacra az ő tollából. Mikszáthról egy egész sor tanulmánya jelent meg s egy egész könyvben szoborozza meg a nagy palóc klasszikus alakját. Kiss Józsefről, Vajda Jánosról, Herczeg Ferencről, Pósa Lajosról ír kicsinyeknek

és nagyoknak egyaránt. De nemcsak szűkebb hazája íróit magyarázza, hanem messze tájakra is elcsatangol, egy-egy idegen szellemóriás nyomába. Így jut el Ibsenhez, Észak nagy költőjéhez s ebből az ismeretségből is megszületik egy Rubinyi-könyv, amelyet angol nyelven is kiadtak. De ha már lexikális adatokat sorolok itt fel az ő sokoldalú irodalmi munkásságáról, külön hangsúllyal meg kell említenem egyik legfőbb irodalmi érdemét, hogy megteremtője a magyar nyelvészeti tudományának. Eme úttörő munkássága hozta őt közel Mikszáthhoz olyannyira, hogy a nagy író összes művei jubiláris kiadásának 51-ik kötetében az ő Mikszáth-életrajza és a róla szóló studiumai is be vannak sorozva. Így él Rubinyi is Mikszáth oldalán a magyar irodalomban.

Nyelvtudományi munkáiért a Magyar Tudományos Akadémia is többször megdicsérte s ha már ezt a sikerét is szóvá teszem itt, meg kell, hogy említsem, hogy kir. felsőkeresk. címe mellé az őszön megkapta az igazgatói jelleget is.

Egy hozzám intézett levelében azt írja egy helyen a szerény és kiváló Rubinyi Mózes: „Patai József barátom látott először a lelkemben. Egyszer azt írta rólam: ez a nyelvész kitűnő poéta is. A dicsérő jelzőtől eltekintve, úgy éreztem, hogy Patai valahogy itt megközelítette a valóságot. Nyelv és irodalom együtt és egyszerre érdekelt kezdettől fogva. Mind a kettő egy virágos kert hajtása”.

Ez Rubinyi refleksiója egy róla szóló helyes megítélésre. És ez így is van. Rubinyi Mózes írói egyéniségét az teszi számunkra értékesé, hogy költői hevülettel s művészi eszközökkel tudja elevenné varázsolni azt az író, akivel foglalkozik. Elénk állítja az embert és a művészt maradéktalanul s betűkből emel szobrot annak, akit szeret és akit értékel.

Rubinyi Mózes nemes szíve mindig a mások dicsőségét zengte. Most ez egyszer mondjuk meg róla is azt, amit eddig csak rejtegettünk magunkban. Igen, hát tudja meg, hogy mi is szeretjük, becsüljük őt és nagyon sokra értékeljük az ő termékenyítő irodalmi és tudományos munkásságát s úgy érezzük, hogy ő is azok közül való, akik életükben csak egy babérlevélnyi elismeréshez jutottak, de ha érdemük arányában jutalmaznánk őket, régen ott kellene, hogy helyet foglaljanak a koszorús akadémikusok sorában.

Ám az igazi író, az igazi tudós nem az attribútumokért ír és kutat, hanem egy belső kényszer folytán a saját örömeire és a kultúra javára s műveiben emel emlékei magának. Rubinyi Mózes is ezek közül való.

PETERDI ANDOR.

Nem sajnálom azt, ami már elmúlt,
Nem várom azt, ami még jönni fog,
Mint leveletlen ág áll előtttem,
A negyvenhatodik fok.

Multam bozótjából néha rámnéz,
Egy kis mókus, egy énekes madár,
Csöndes alkony, fehér téli este,
Egy aranysugaru nyár.

Néha komor felhő borul reám,
És betakar, mint az utolsó rög,
Multam bozótjából néha rámnéz,
Ami volt s ami örök.

Negyvenöt! Hogyan érkeztem ide?!
Elkísért egy-két nő, pár jóbarát,
Most már letehetnek — kis utamon
Magam mehetek tovább.

1938 január 11.

Munkás-Mészöly Béla: Holland utca-részlet

DR BÜCHLER SÁNDOR: A GOLDZIEHERÉK CSALADFÁJÁRÓL

Goldzieher Adolfnak a naplóban említett, 1868 október 5-ike éjjelén kelt levele fennmaradt; kérése teljesítését hogy is tagadhatta meg Goldziher Ignácnak szülői megbecsülésre beállított lelke, mely már gyermekkorban, 1862 április havában, meglepő héber statisztikai készséggel meghatározható fogadalmat vetett papírra, melyben a tizenkettedik évéhez közeledő fiú jószántából kötelezi magát, hogy mindig követni fogja az apa s anya tiszteletét megparancsoló szentírási ígét. A vérben öröklődött családi érzés jutott szóhoz ebben a fogadalomban, nem csupán a szüleinek áldozatait méltányolni tudó gyermek hálája.

Goldzieher Vitus Lea leányát 1821 február 25-én eljegyezte Fuchs-Löwy Izsák, Árjé Jehuda veszprémi rabbi fia. A hercegi uradalom 1818 óta korlátozta a zsidó házasságokat, ezért Vitus folyamodványt intézett herceg Eszterházy Miklóshoz, melyben előadta: „Meine Tochter mit Isaac Löwy aus Wessprim schon durch drei Jahre versprochen, dessen moralische einzig gute Erziehung allgemein bekannt ist, und ausser seinen vielen an Tag gelegten Kenntnissen auch ein ansehnliches Vermögen besitzt, wodurch ich glaube, als redlich gutdenkender erfahrener Vater, meine gute Tochter glücklich zu machen.“ A kismartoni uradalmi igazgatóság 1823 augusztus 19-én adta meg az engedélyt, hogy „Lene Goldzieher“, leánya „des Vitus Goldzieher Schutz- und Handelsjuden der Herrschaft Kittsee“ házasságot köthessen „mit dem Wessprimer Rabbinersohn Isac Levi“. Az esküvőt 1824 április 29-én tartották; házasságukból származott Löwy Jakab bécsi kereskedő, ki a Strasser-családból nősült és Löwy Hanna (Cheile), akit 1844-ben nagybátyja vett feleségül.

Dr. Goldziher Ignác emléktáblával megjelölt szülőháza Székesfehérvárott (Imre-utca, egykori Iskola-utca). Itt volt Goldziher Adolf bőrüzlete. A ház előtt áll Goldziher Károly professzor Sándor fiával 1935. márciusban tartott Barmicva-ünnep alkalmából.

Goldzieher Vitus Cheile-Anna leánya 1825 december 22-én neje lett a pozsonyi előkelő Lemberger-Lwow-család⁶⁰ tagjának, Chájjim ben Menáchém Mendelnek. A fiatal asszony hamar özvegységre jutott, 1828 szeptember 21 óta második férje, a pozsonyi Frankfurter Dávid ben Gerzson bórkereskedő,⁶¹ ki egykorú nyilatkozatában Cheile kelengyéjének ezeket az ékszereit sorolta fel: „Eine goldene Schlangerkette, ein Venezianerkettl, eine goldene Frauenuhr mit Schmelz, zwei goldene Alliauzringl mit Rauten, ein Diamantring mit ein Stein, ein silberfiligrangearbeitetes Kuvertl.“ Cheile-Anna apósa ékszerrel kereskedett, házizsidója volt herceg Grassalkovics Antalnak.⁶² Frankfurter Gerzson leszármazottja báró Kornfeld Zsigmondné Frankfurter Betti.

Goldzieher Vitus legidősebb fia Adolf volt (született Köpcsényben 1811 január 20, meghalt Pesten 1874 május 10), ki az Áron Jómtób Lipmann héber nevet viselte és családi névül a Goldziher-t használta. Goldziher Adolf szorgalmasan hallgatta Schreiber Mózes pozsonyi rabbi előadásait, aki a „chábér“ címet adományozta neki 1828 február 27-én és ugyanebben részesítette őt az előző év szeptember 28-án a stomfai származású Popper Löb köpcsényi rabbi is. Mindketten kiemelték tudásvágyát, szorgalmát, vallásos érzését és hogy elfordul a fiatalság világi élvezeteitől, csapodárságaitól.

Goldziher Adolfnak mosonvármegyei helységekből választott apja élettársat, Rajkáról, melynek német neve Ragendorf. Itt a XVIII. század végén híres rabbi tevékenkedett, Horowitz Mayer Perl;⁶³ az általa vezetett gyülekezetben élt a levita „Marcus David Tettinger“, aki 1788-ban, II. József családnevet elrendelő patense következtében a Berger nevet vette fel. Az ekkor szerkesztett hivatalos névjegyzék Berger Marcus feleségét Malke-nek, németül Maria Anná-nak, fiait Mayer Marcus, Jacob, Isaac-nak nevezi.

Berger Márkusz fia, Izsák hévvel vetette magát a zsidó tárgyú tudományra és ebben már ifjúságában híre tett szert. Valaha a gheztóban a gazdag becsvágyának tekintette, hogy tudásban jeleskedőt szemeljen ki vejéül és lehetővé tegye neki, hogy anyagi gondoktól felmentve, tovább bűvárkodhassék. Ebben leli okát, hogy a trieschi Weinmayer Becálél, Teréz leányát — alighogy 14 éves lett — összeházasította a rajkai jóhírű Berger Izsákkal és abban az időben szokatlanul nagy hozományt adott neki, 4000 pengő forintot, valamint fiúgyermeket megillető egész juszt fekete bankócédulában.⁶⁴ Az esküvői ünnepség 1811 június 27-én Köpcsényben folyt le, a fiatal pár otthonát Rajkán „in Domo Postali“ rendezte be, melynek nevezetessége volt, hogy ebben a postaépületben időzött I. Napoleon császár és itt váltottak neki lovakat. Ez a jelenet mélyen bevésődött Berger Izsák emlékébe és még utódjai előtt is gyakran fordult a beszélgetés arra a pillanatra, mikor a hódító legendás alakja feltűnt a faluban, hol a zeneművé-

⁶⁰ Die Familie Lwów, Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft der Judentums, 72. évf. (1928). 487—499.

⁶¹ Az 1828-iki pozsonyi összeírásban: Quaestor Coriorum habet fornicem.

⁶² Dr. Faragó László budapesti ügyvéd, szociálpolitikai író közlése. Dr. Faragó unokája Frankfurter Sámuelnek, ki a köpcsényi Strasser Katalint, Goldzieher Izsákné Strasser Julia nővérét bírta feleségül.

⁶³ Moson vármegye levéltára, 1788. évi fasc., 1140. szám. Marcus Horowitz Juden Rabiner à Rackendorf 1788 január 13-án írta alá a névjegyzéket.

⁶⁴ A rajkai Berger-családra vonatkozó régi írásokat ennek leszármazottja, Bogdán Rezső budapesti nagykereskedő, mexikói konzul őrizi.

Dr. Goldziher Ignácné
Mittler Laura

Goldziher Mária
Goldziher Ignác nővére leánykori arképe

Herzog Ödönné
Goldziher Mária

szet későbbi óriásának vérségéhez tartozók laktak, Liszt Lőrinc kovácmester és Liszt Ádám gazdálkodó.⁶⁵ A családban, a Berger-otthon közelségében megcsodált Bonapartenak neve és ennek révén a csatáiról, győzelmeiről szálló hír beszövedött a gyermekek fantáziájába, úgyhogy amikor az egyik fiú 1847-ben anyjához írt levelében életküzdelmét vázolja, fellengősen napoleoni csatákkal hasonlítja össze.

Berger Izsák nyersterményüzlettel foglalatzkodott. Éveken át — 1839-ig, midőn szervezetét betegség támadta meg — a pozsonyi König Ábrahám cég megbízottja volt Rajkán, de az üzletet tulajdonképpen felesége vezette, mert a férj idejének javát tudományos könyvek mellett töltötte. Ennek az ideális magaslatra feltörekvő módos embernek Katharina — Gütl leányát (szül. 1814 szept. 24-én, megh. Budán 1884 május 3) vette feleségül Köpcsényben 1838 október 2-án Goldziher Adolf. A fiatal asszony kelenyén kívül 700 forint hozományt — 3 ezüsthuzsast egy forintba számítva — és 1050 forintnyi jövőbeli apai juszt biztosító írást kapott. A fiatal pár az eljegyzési szerződés szerint egy évig egykenyéren és közös fedél alatt élt Goldzieher Vitussal.

Nagyatyjáról, Berger Izsákról ezt az ismertetést adja naplójában Goldziher Ignác:

„Ich selbst erhielt den Namen des mütterlichen Grossvaters, Isak Berger, eines in Raggendorf (Rajka) lebenden Mannes, der bei seinem kaufmännischen Berufe Tag und Nacht dem jüdischen Studium oblag und so wie mein väterlicher Grossvater zu den grossen Gelehrten in freundschaftlicher Beziehung stand, welche die Rabbinatsitze des Pressburger und Wieselburger Komitats schmückten. Wenn ich von diesem Namensahn die ihm nachgerühmte Gefühlslosigkeit für alle praktischen Lebensinteressen, seine Liebe für das Studium des jüdischen Gesetzes geerbt habe, so ist auf mich eine seiner grossen Vorzüge nicht übergegangen: seine herrliche Kalligraphie, die weit und breit in den „sieben Gemeinden“ berühmt war und deren Proben ich unter den Denkwürdigkeiten meiner Vorfahren bewahre. Eine Krankheit führte ihn zu seinem Bruder nach Tétény, wo er starb und begraben wurde.“

⁶⁵ M. Orsz. Levéltár, 1829-iki rajkai conscriptio.

Goldziher Adolf 1842-ben megvált a lassanként elnéptelendő, a lakóit nagyvárosokba szétesztő Köpcsényből, ahol a hitközség számottevő tagja, — s a Szentegylet vezetőjeként szerepelt. Új lakóhelyül Székesfehérvárt választotta, mely a török uralom megtörése óta privilégiumának jogára támaszkodva sokáig nem engedett területén zsidókat megtelepedni. Az óbudai és lovasberényi zsidók többekkel együtt panaszt emeltek a Helytartótanácsnál, hogy Székesfehérvár gátolja kereskedésüket, türelmi adót szed tőlük és még az éjjeliszállást is megvonja tőlük.⁶⁶ II. József kormányzatának türelmes szelleme se hatott a szabad kir. városra, hogy 1783-ban bevegye a Fehér megyében már 23 esztendő óta lakott csóri árendás zsidót, Izrael Gottlieböt, Saphier M. G. humoristának nagyatyját, aki inkolátusért folyamodott.⁶⁷ Később egy zsidóval mégis kivételt tett,⁶⁸ Stern Chájjimnak hívták, aki az átvonuló és a vásárokra érkező zsidóknak traktériát nyithatott. A városi tanács 1837-ben már hajlandónak mutatkozott, hogy régi merev álláspontját feladja és bizonyos feltételek mellett a zsidók előtt feltárja kapuját.⁶⁹ Az utat az 1840-iki országgyűlés XXIX. törvénycikkelye tette teljesen szabaddá, mely megtörve a sz. kir. városok rideg magatartását, megengedte, hogy a zsidók az országban és a kapcsolt részekben, kivéve a bányavárosokat, bányászati helyeket és ahol ily intézetek vannak, akárhol szabadon lakhatnak. Ez a törvény a magyar faluk zsidó lakosságának egy részét átfektette a zsidóktól üres városokba. A megtelepülő zsidókat Székesfehérvárott nem fogadta az a hűvös, ellenszenves áramlat, mely más megnyílt sz. kir. városban elriasztó kellemetlenségeket okozott nekik. Az ősi koronázó város szívélyessége és kedvezése oly mértékű és annyira jóleső volt számukra, hogy az új zsidó község Kossuth Pesti Hirlapjához küldött nyilatkozatában hálával emlékezett meg erről.⁷⁰

⁶⁶ Magyar Országos Levéltár, Acta Judaeorum, Lad. A., Fasc. 10.

⁶⁷ Singer Ábrahám, Magyar zsidó levéltár — Ungarisch jüdisches Archiv, Várpalota, 1899 július, II. füzet, 21—22.

⁶⁸ Dr. Steinherz Jakab, A székesfehérvári zsidók története (Budapest, 1895) 4.

⁶⁹ Jelenkor, 1839. év 12. és 16. szám.

⁷⁰ Pesti Hirlap, 1842 április 24, 137. szám, 291. lap.

FUTÓ GYULA: ÁHÁVÁH... SZERELEM...

I.

A Köln melletti nagy vegyészeti gyárban a mérnökök egymás között „der Ungar“-nak nevezték Szakolczai László kartársukat. „Der Ungar“ nagy szál barna legény volt; finom metszésű ajka és gyermekes kék szeme enyhítette azt a nyugtalanságot, amit sasorra okozott. Az álmodozó szemeket megcáfolták a száj körüli erőyes vonások.

„Ein richtiger Ungar“ így jellemezték a németek Szakolczait, mert tudásánál csak nyugalma — orientalischer Fatalismus, mondták — tartották nagyobbra. Az „orientalisch“ jelzőből egy kis tudatalatti lebecsülés villant ki. De lehet, hogy mögötte egy kis irigység is lappangott amiatt, hogy ez az idegen volt a gyár vezérigazgatójának, a világhírű Munthe professzornak első munkatársa. A gyár phenol-kutató nagy laboratóriumát ők ketten rendezték be.

Szakolczai a gyár melletti dombos parkban épült kis villában lakott egyedül. Hiányzott, aki a tűzhely lángját meggyujtsa: az asszony. Az otthoni nyáriszabadság alatt jó lesz ezt megkeresni — állapította meg a mérnök.

A véletlenre bízta a dolgot.

A Balaton melletti Földvár volt az a hely, ahol Szakolczai a sorsnak kiszámíthatatlanságát kereste. Két vitorlás csónakban rejtőzött a világtalan véletlen, amely úgy rendelte, hogy az egyikben Szakolczai himbálódzzék a nap-sütésben ringatódzó tündéri Balaton vízhintaján; a másik csónakban pedig Péry Klári. Mint az árbo, olyan sudár volt a lány, a szemében pedig a Balaton álmodozó kéksége. Úgy érezte Szakolczai Laci, hogy a Rajna mellett a lombikok társaságában megindult házassági vegyfelelő a Balaton mellett fog kikristályosodni.

A két csónak gyakran egymáshoz símult. Szakolczai ilyenkor átszállott Klárhoz és az embernélküliség áhítatos csendjében tereferáltak el az időt, a csónak orrában összebujva.

Nem hangzottak el nagy vallomások. A mai fiatal emberek szigorú tárgyilagossággal leplezik érzelmeiket. Megállapították, hogy mind a ketten egyformán szeretik a sportot, a zenét, vannak közös gondolataik. Nem fognak bridzsezni, viszont sok könyvet fognak olvasni. Mindketten imádják a rádiót. Estenden majd megvilágítják ennek a túlvilági álomgépnek piciny ablakát s kitekintenek rajta ebbe a gyönyörű világba, benne szép Magyarországra.

A vegytan tekintetében is volt valami érintkezési pontjuk. Klári biztosította Lacit, hogy ért a konyhai kémiaihoz és a finom hazai éledeleknek nagy mestere. Laci mosolygott: Ennek kívülem a professzorom, Munthe fog a legjobban örülni. Azóta, hogy Pesten járt, székelgyűléssel álmodik. Amire Szakolczai szabadsága véget ért, tisztában voltak egymással. A mérnök meghívta Klárit és anyját Kölnbe. Lássák, hová kerül a lány.

A gyárban kitörő lelkesedéssel fogadták a magyar vendégeket. De Klári némi csalódást keltett. Szakolczainak azok a kollegái, akik még nem jártak Magyarországon, keleti jelenségnek — sötét haj, fekete, ragyogó szemekkel — képzeltek el őt. Németországban sokat foglalkoztak már akkor az árják és nemárják tudománytalan kérdéseivel. Az ilyesmi ráragad a komoly emberekre is, akár ősszel a levegőben úszkáló ökörnyál.

A magyarokat nem helyezték ugyan az árják sorába, szerencsére azonban a semiták közé sem. Klári pedig tökéletesen megzavarta újszülött fogalmaikat. Magas termet, valódi szőke haj, kék szemek, egy kis szellemes, finom hajlástól eltekintve, szabályos, vékony orr.

„Alles, nur keine Ungarin“ — mondták a gyári höl-

gyek. Csak akkor nyugodtak bele, hogy Klári csakugyan magyar, amikor mosolyogva hallgatták beszédét. Oly édesen törte a német szót, mint zsidók húsvétkor a pászkát.

De a zsidókérdés a gyárban ekkor még senkit sem érdekelt, a légbőlkapott fajelmélet sem. Komoly munkával volt ott mindenki elfoglalva.

Szakolczaira hárult a lignin-kutató laboratórium berendezésének nagy munkája. Megvolt érte a jutalom: karácsonykor boldogan írhatta menyasszonyának, hogy Frau Direktor lesz belőle.

Március elején megszólalt Szakolczai íróasztalán a házteléfono:

— A vezér kéreti.

Szakolczai kissé izgatott lett. Professzora hellyel kínálta meg tanítványát és munkatársát. Itt valami rendkívüli dolog készül, — érezte Szakolczai.

— Megjött a válasz Berlinből. Ugy látszik, valamiről megfeledeztünk, — szólt mosolyogva a vezér.

— Miről?

— Hogy ezerkilencszázharmincnyolcban vagyunk.

Munthe elhallgatott.

— Tehát nem leszek direktor?

— Visszautasították, amikor a személyi lapját megnézték, egy megdöbbenő tényt állapítottak meg.

— Igaz. Én is megfeledeztem róla. Zsidó vagyok.

A gyárban futótűzként terjedt el a hír, hogy „der Ungar“ kiválik a gyárból. Sűgva mondták: Zsidó. Wer hätte das gedacht? Ezzel a magyaros pofával! Ilyenek a zsidók, — hajtogatták a fiatalabbak, — még a külsejükkel is csálnak.

Mint szegény diák került Munthe professzorhoz az egyetemre. Behízelegte magát. Dehogyan, — mondta egy másik. — Együtt dolgozták fel a phenolokat. A phenoloknak nem lehet hízelegni, a phenoloknál tudni kell!

Az egyik megdöbbenő kartárs a lapokból és röpiratokból merített meggyőződéssel mondta erre:

— Minden esetre meg kell azonban óvni a német vértisztaságát.

A Vorstand halkan válaszolt:

— Ezt már megcsinálta a zsidó Ehrlich tanár a 606-os készítménnyel.

II.

Reggel kilenc órakor Szakolczai utrakészen állott. A gyárral szemben lakott öt esztendeig. Kilépett az erkélyre, hogy csendes, belső búcsúba merüljön mindattól, ami életét eddig alkotta. A kémények sokadalma csakúgy eregette a fehér füstöt a tavaszi kék levegőtengerbe, mint máskor; a laboratórium hatalmas épületének tejüveg ablakai pedig hidegen meredtek feléje. Mennyi szakadatlan munkába felledezett, izgalmas kutatást végzett mögöttük! Öt esztendeig dolgozott a laboratóriumban, mely a phenolok titkainak megfejtésére épült.

Nehéz innen elmenni; abbahagyni a teremő, nagy-szerű munkát, elválni drága mesterétől s új életet kezdeni... Gondolataiba merülve, sokáig időzött kint az erkélyen. A laboratórium egyik ablaka éppen kinyílt. Most takarítanak... Úgy érezte, hogy a nyitott ablakon át feléje szállnak és megelevenednek a lombikok, a vizsgáló csövek, csupa meghitt barát, akiknek segítségével meg tudta fejteni az anyag új életre keltésének titokzatosságait. Hideg vegyi és mennyiségtani képletekbe sűrítették azután Munthe professzorral a felderített rejtelmességeket, amelyek nyomán új nagy gyárak keletkeztek Németországban és támadnak majd világszerte.

Az ablak hecsukódott. Képzeletében mégegyszer végighaladt a laboratórium terméin.

Egy percre leült az ultra-mikroszkóphoz. Búcsúzkodott... Isten veled! Sok meghitt órát töltöttünk együtt, de mégis csak holt eszköz vagy a láthatatlan anyag elővarázsolására és ami megfoghatatlan, aminek eredete elérhetetlen, az onnét felülről sugárzik hozzánk. Látomás tárult eléje, óriási távlat nyílt körülötte... Mögötte vándorok végtelen sora, hátukon az égi teherrel, görnyednek és meghalnak; új zarándokok lépnek az elbukók helyébe, átadják egymásnak az isteni poggyászt. Elviszik a világ minden tájára. A kiválasztottság ábrándképe él bennük, elpusztíthatatlanul. Ezen csüngenek az évezredek vándorai, akik nem törődnek vele: merre, mivégre, meddig visz az út? Mily bátrak és bizakodóak: lelkükbe a bibliai elhivatottság megrendíthetetlen hite van ágyazva, testüknek vendégföldök adnak kétezer év óta ideig-óráig pihenőt.

...Most én is belépek a sorba.

Visszafordult az erkélyről. Úgy érezte, valaki áll mögötte. A professzor volt.

— Még egyszer el akarok Öntől búcsúzni, kedves barátom. Fel a fejjel! Én még sokat várok Öntől. A tudományért szenvedni is kell. Szenvedni és tűrni az emberiség érdekében, amelyet mi fogunk magasra emelni és nem a politikusok. Isten áldja meg fiam! Adjon hírt magáról. Én valószínűleg már a jövő héten írok Önnek Budapestre; talán lesz valami az Ön számára.

*

A Budapestig tartó hosszú utazás alatt volt elegendő ideje sorsáról gondolkodni. Talán jobb, hogy most következett be a gyárból való kiválása, még mielőtt feleségül vette volna Klárit. Így mind a ketten szabadon határozhatnak. Vajjon mit fog a lány az új helyzethez szólni? Egy állásnélküli vegyészhez menjen feleségül?

Csak egy sürgönnyel jelezte, hogy érkezik. Klári nyugtalankodott: miért jön korábban? Amikor Laci szájából a dolgokról tudomást szerzett, nem is volt valami nagyon megdöbbenve.

— Nincs semmi baj! Elvesztette az állását? A papa majd szerez másikat. De ha Maga fél a jövőtől, kedves Laci, felmentem a szava alól.

— Legyen óvatos. Nem mondtam el mindent. Nem is kérdezte, *miért* vesztettem el az állásomat?

Klári kérdőleg nézett rá:

— Mert zsidó vagyok.

— Nem is hinné az ember! Ezzel az arccal? Zsidó? Zsidónak lenni a mai világban, valóban komoly dolog.

— Ezután is állja a szavát, Klári?

— Feltétlenül. De térjen át!

— Ez lehetetlen. Eddig nem törődtem vele, mondhatnám, nem is tudtam, semmi jelentőséget nem tulajdonítottam annak, hogy zsidó vagyok. Most, hogy belémrúgtak, ráeszméltem. Lehet, hogy teher — de ha most, amikor százezrek szenvednek és pusztulnak el zsidó voltuk miatt, vetném le ezt a terhet: azt hiszem, lelkileg összeroskadnék. — Nem beszéltek többé a kérdésről. Ha itthon új állásról lesz szó, az áttérése nem fog mulni. Majd csak ráveszi — gondolta Klári. Szakolczai azonban nem akart Európában maradni.

Bízott professzorában, akinél külföldi vállalatok gyakran szoktak vegyészek után érdeklődni. Tudta, hogy a búcsúzaskor erre célzott. Néhány nappal megérkezése után a következő sürgönnyt kapta:

„Palestine Chemical Comp. szerződteti Önt öt évre havi negyven fonttal stop. Szerződése nálam stop. Ma küldöm. Munthe.“

Hát ezt szerezte meg számára drága mestere! Ennyi

tudás és ennyi szív egy emberben! Nagy örömet és izgalmat okozott a sürgöny. Klári szülei azonban gondolkodóba estek: lányukat nemcsak hogy zsidóhoz adják, hanem el is küldjék a zsidók országába... Ez szinte lehetetlen. Titokban azt remélték, hogy Szakolczai mégis csak áttér. Most ennek vége. De mi lesz a lányukkal? Keresztény létere csupa zsidó közé kerüljön? Ez is elképzelhetetlen. Különösen a mama tiltakozott ez ellen. Pár hét telt el huza-vonással. De a fiatalok sok időt töltöttek együtt, könyvek fölé hajolva.

— Milyen nyelven fognak ott lenni beszélni? — kérdezte Lacitól egy szép napon a mama.

— Héberül.

— Borzasztó!

— Nem is olyan rettenetes — szólt Klári. — Nagyok szép nyelv.

— Úgy mondod, mintha zsidó emlékün nevelkedtél volna!

— Ez túlzás ugyan, mert dada szoptatott, de azért mégsem esik nagyon messze az igazságtól.

A mama elpirult. Klári egy bőrkötéses, kapcsos könyvet vett elő.

— Mi ez? — kérdezte anyja.

— A fehérneműs szekrényben találtam eldugva. A szegény nagymama imakönyve.

Laci a kezébe vette. Ősi héber betűk tárultak eléje. Meglepetést színlelt:

— Hát maga is, kedves mama?...

— Rég volt, talán nem is igaz. Klári már kereszténynek született. És most zsidóhoz menjen, Zsidóországba?

— És zsidóvá is legyen? Szörnyűség!

— Nem is olyan borzasztó — kacagott Klári, aki most egy héber társalgási könyvet vett elő. Régóta tanulunk belőle, sőt már héberül is beszélgetünk.

— Áháváh... szerelem... — mondták mind a ketten egyszerre.

Néhány hét múlva Triestben boldogan szálltak hajóra és elindultak az Igéret Földjére.

Részlet az egykori trani-i gettóból.

PALESZTINA RÉGISÉGEINEK KUTATÁSA ÉS ISMERTETÉSE

— *Chevrá ivrit lachakirat Erec-Jisraél vaatikótehá.* —

Minden kultúrnép megbecsüli régiségeit és felkutatja azokat, hogy multját minél jobban megismerje és megszeresse és hogy ezáltal a nép az ország talajába minél mélyebben begyökeresedjék. Minél több történelmi vihar vonult el az évszázadok és évezredek folytán valamely ország fölött, hogy ott az életnek és a kultúrának a termékeit a föld mélyébe temesse, annál nagyobb vonzerővel bír ama talaj a kutatóra nézve. És minél régibb leletre bukkan valamely nép az ország talajában, amelyen él, minél régibb leletekkel képes bizonyítani, hogy itt élt-halt, küzdött, győzött, szenvedett, kultúrát fejlesztett és terjesztett, annál inkább formálhat jogot arra, hogy az őseinek vére és verejtéke által megszentelt rögön nagy multtal bíró életét a jövőben is folytathassa.

És melyik népnek van oly ősrégi multja, mint a zsidónak? És hol van még ország, amely fölött annyi harc viharzott el, mint a kis Palesztina fölött és hol van még föld, amelynek archeológiai világa oly gazdag, mint a zsidó Biblia földje?

A németeket, a franciákat, az angolokat, sőt az amerikaiakat is már rég érdeklik a Szentírás földjének eltakart régiségei, noha sokkal kevesebb szál fűzi őket e földhöz, mint minket, zsidókat. Államaik és dúsgazdag egyesületeik mégis hatalmas összegekkel tették lehetővé, hogy itt kutatásokat és ásatásokat végezzenek.

Az angolok már 1865-ben alapították a hatalmas „*Palestine Exploration Fund*”-ot, amely 1867 óta a mai napig rendszeresen végez Palesztina-kutatásokat. Különös sikereket értek el az 1902-től kezdődő és 6 évig tartó, Jaffa mellett levő *Gezerben* eszközölt ásatások, amelyeknek pompás eredményét R. A. *Macalister* fektette le 3-kötetes „*The Excavation of Geser*” című, klasszikus művében.

Ugyancsak szép sikereket ért el ezen a téren a „*Deutscher Verein zur Erforschung Palästinas*” — amely szintén nem zsidó intézmény. Vagy 35 év előtt alakult a gazdag „*American School of Oriental Research*”, amely azóta gyönyörű eredményeket ért el a Jeruzsálemben és a Holt-tengernél folytatott ásatásaival. A franciák is részt kértek a munkából és már 1890 körül megalapították az „*École pratique d'études bibliques*” intézetet, a németek pedig 12 évvel később a „*Deutsches Evangelisches Institut für Altertumswissenschaften des Heiligen Landes*” című hasonló kutatóintézetet. Valamennyien gazdagították a tudományos világ kincseit.

Csak mi, zsidók, akiket legközelebből érint Palesztina és annak multja, maradtunk ki e tudományos társaságok versenyéből.

Igaz ugyan, hogy a mi szegény, de nagytehetségű tudósaink is foglalkoztak a Biblia és a Talmud archeológiájával. De hogyan és hol? Odahaza, szerény lakásukban, a könyvek birodalmában: *elméletben*. A kiváló S. *Krauss dr.* például *Bécsben* írta meg a „*Talmudische Archeologie*” három nagy kötetét, amelyből a régi babilóniai élet tükröződik vissza, anélkül azonban, hogy a nagy tudós Babilónia közelében is járt volna. A nagyszerű *dr. Löw Immanuel* pedig *Szege-den* írta meg „*Die Flora der Juden*” című ötkötetes, világ-hírű művét, anélkül, hogy Palesztinában személyesen is kutathatott volna.

De az új Palesztina ezen a téren is meghozta a maga gyümölcsét. Körülbelül 16 esztendő előtt, egyes, Palesztinában élő tudósok, igen szerény anyagiakkal, de annál több

lelkesedéssel és erőfeszítéssel megalakították a „Chevra Ivrit Lachakirat Erec-Jisraél Vaatikótehá” nevű egyesületet, amelynek célja, amint neve is mutatja: Palesztinának és régiségeinek kutatása és ismertetése.

Az egyesület élén a jeruzsálemi Héber Egyetem kitünőségei: S. *Klein*, *Sukenik*, *Slousch* s mások állnak és már eddig is igen jelentékeny és szerencsés ásatásokat végeztek. Az egyesület negyedévenként egy pompás kivitelű bulletint ad ki, amely kitűnő tanulmányokat közöl Palesztina archeológiájának köréből és beszámol az egyesület által végzett ásatások eredményeiről. A folyóiratot gyönyörű illusztrációk díszítik.

Fölötte érdekes, hogy ezen tanulmányok oly élénk vonatkozásban vannak a mai zsidósággal és a jelenben is közkézen forgó zsidó irodalmi termékekkel, hogy az olvasó észre sem veszi, hogy tulajdonképpen *archeológiai* cikket olvas. De a palesztinai zsidó archeológusok tanulmányaiból is úgy tűnik, mintha a felfedezett régiségek nyomban életre kelnének, rezonálnának, amint zsidó kutató kezébe jutnak. A Biblia, a Próféták és a Misna könyveinek száraz elbeszéléseiben egyszerre csak lüktetni érezzük az évezredek előtti életet és a kiásott, holt tárgyakat viszont régi könyveink feljegyzései szólaltatják meg és vetnek reájuk világító fényt. Azért sem végezhet Palesztinában senki sem oly sikeres ásatásokat, mint a héber képzettségű zsidó kutatók.

És mily lenyűgöző hatást gyakorolnak zsidóra és nem-zsidóra ezen holt, de mégis sokatmondó régiségek! Mily meghatottság fogja el az embert, ha látja az ezen egyesület által Seik-Abrikban felfedezett sziklába vájt, háromrétegű, a II. századból eredő, zsidó temetőt, kőbevájt, zsidómotivumú díszítéseivel! Minden ékesszólásnál világosabban bizonyítják ezen kézzelfogható, letagadhatatlan leletek, hogy ezen ország ősidőktől fogva a zsidóké volt és azoké is kell, hogy maradjon, mert itt csak a zsidó csinált kultúrát.

De mily nagyszabású eredményeket mutathatna fel az egyesület, ha a nagy összegeket igénylő ásatásokra nagyobb anyagi lehetőségei lennének! Ha például a galutból 10.000 új tag lépne az egyesület körébe, ami egyáltalán nem lehetetlen, ha tekintetbe vesszük, hogy a világon tizenhatmillió zsidó él.

A világ zsidósága azonban ezen szerény, de annál életrevalóbb és fontos egyesületet, már annak tudományos jellegénél fogva is, alig ösmeri. Normális körülmények között a nagyközönségnek valóban nem is kellene sokat törődnie ily tudományos célú intézménnyel. Nem így azonban nálunk, zsidóknál. Itt mindazt, amit más országokban az állam az ő kimeríthetetlen vagyonával és a közös talajon élő nép az ő könnyen egyesíthető energiájával nyújtani képes, mindazt nálunk apró, privátakcióinkkal kell pótolnunk.

A jelenért való nehéz küzdelemben a multról sem szabad megfeledkeznünk; annál kevésbé ilyen esetben, amidőn ezen mult a zsidóság jelenével meg a jövőjével is oly szoros nexusban van. Reméljük, hogy a mai súlyos viszonyok ellenére is még mindig fognak akadni lelkes testvéreink, akik évi három dollárnyi befizetéssel az egyesület tagjai sorába való felvételüket a vezetőségtől (Jewish Palestine Exploration Society, Jerusalem, P. O. B. 563) kérni fogják, amely esetben az egyesület folyóiratát ingyen és annak egyéb kiadványait kedvezményes árban fogják kapni. De mindezen felül ama megnyugtató érzésben is fognak részesülni, hogy egy magascélú kultúrintézménnyel szemben megtették kötelességüket.

FLEISCHER LIPÓT.

SCHWARZ SÁNDOR: ZSIDÓ NEVELÉS ÉS ISKOLÁZTATÁS A KÖZELMULTBAN

A BUDAPESTI TALMUD-TÓRA EGYLETBEN TARTOTT ELŐADÁS

Az ifjúság nevelését tekintette a zsidóság mindig legfontosabb problémájának. „ואת עמלנו אלו הבנים”, „És a mi bajlódásunk, — ez a gyermekekre vonatkozik” — olvassuk a pészachi Haggadában. És a régi legenda szerint, *Isten kezeseket kért Izraeltől, a Tóra átadása előtt. És nem fogadta el az Úr sem az ősokeket, sem a prófétákat, hanem csakis a gyermekeket. „És vésd bele gyermekeid szívébe.”*

ושננתם לבניך E két szó eleven hatóerő volt az egész zsidó történelmen keresztül. Nem volt szükség szankciókra az általános tankötelezettséget elrendelő törvény be nem tartása miatt. Valóban a zsidó történelmen végigtekintve, *sehol zsidó analfabétát nem látunk, héberül olvasni és írni mindig tudtak őseink.* A héberben való analfabétaság csak a legújabb kor kinövése. A zsidóság vallási és szellemi élete a XIX. század közepéig a templom körül koncentrált. A zsidó iskola épületei ott álltak a templom mellett, míg más népek templomai körül a temetőt, az elmulás szimbólumát találjuk.

כל בןך Minden gyermeked isteni tudással legyen telve כל בןך ez volt a prófétai ideál. A Talmud szerint Simon ben Setach, később Jehosua ben Gamla rendszeresítették az iskolák intézményeit, *több mint négyszáz iskola működött az ő idejükben Jeruzsálemben.* A fiatalabbak részére a „Beth haszéfer“, a serdültebbeknek a „Beth hamidras“. Az iskolai szabályzat szerint húsz gyermeknél több egy iskolateremben nem tanulhatott.

A palesztinai gimnáziumokban használatos történelmi tankönyv, melyet a telavivi „Omanuth“ adott ki, érdekes képet nyújt a későbbi diaszporabeli oktatási rendszerről. *Valóban meghatározó, hogy a legsúlyosabb gazdasági viszonyok között is, sokszor nyomorban és elnyomottságban milyen szeretettel áldoztak a zsidók gyermekeik neveléséért az egész szétszórtságban mindenütt.*

Háromtagozatú volt a zsidó iskola: Chéder, Talmud-tóra és jesiva. A „chéder“, magyarul: szoba, onnan kapta nevét, hogy a tönkrement kereskedő vagy iparos egy szobából álló lakásában, mint önálló „vállalkozást“, tíz-tizenkét apró gyermeket fogadott be, hogy őket az alef-bészre, imádkozásra és Bibliára oktassa. Lengyelországból plántálódott át ez a rendszer német, morva, magyar, cseh, holland s a többi nyugati államokba. A keleti zsidók nemcsak tartalékjai lettek a nyugati zsidóságnak, hanem tanítói is.

Magyarországon a chéder-rendszer az ország északi részén volt elterjedve és két ágazata, az „Oberländer“ és az „Unterländer“ sokszor éles ellentéteket mutatott, gyakran csak a dialektusbeli különbségek következtében. De itt is, ott is szent hely volt a chéder, amelyet versekben, népdalokban énekeltek meg és a „komec-alef“ dal-lama belevésődött a kis növendékek szívébe egész életükre.

A chéder után következő Talmud-tóra Tnachra és Misnára és Gemarára tanította növendékeit, sok helyen héber nyelvtanra is (dikduk). A Tenách תנ"ך foglalatja Mózes könyveinek, a prófétáknak és az egyéb szentírási könyveknek. Prózai és prófétai stílus, elbeszélői és lírai részletek, látomásos és allegóriák változatossá, érdekessé tették ezt a tananyagot a gyermek számára, aki az egyes szent iratokból nemcsak a héber, hanem az arameus nyelvet is elsajátította. És önérzetet merített a heroikus elbeszélésekből és zsidó érzést a próféták ostromozásából és buzdításából és filozófiai gondolatokat ébresztett benne Jób és Kohelet könyve, életbölcsséget plántáltak belé Salamon példabeszédei, vallásos ihletet Dávid zsoltárai. Így került ki felvértezve a tizenégy-tizenöt éves fiú a Talmud-Tórából és ha iparos- vagy kereskedőpályára ment is, a mi mai szemünkkel nézve már ifjú tudós volt.

A tanítás ideje Zemán-okra, szemeszterekre volt elosztva. Nyárra és télire. A talmud-tórák a Kehilla, illetve a rabbinátus égisze alá tartoztak, sok helyen különböző elnevezések alatt e célra alakult egyesületek tartották fenn. (Machaziké Tóra, Somré Tóra.)

A tanítás ideje tulajdonképpen vasárnaptól csütörtökig tartott, a péntek már a szombat előkészületeivel telt el. Szombaton tartották a kihallgatást, a „Verhören“-t, a rabbi vagy a szülők házában, az egész család jelenlétében. Az ilyen szombati összejövetelek előfutárjai voltak a mai szülői értekezleteknek. Ezenkívül havonta nyilvános vizsgát tartottak. A szemeszter végén pedig a tanítványok bizonyítványt kaptak. Kedves ereklyeként őrzöm a Nagytapolcsányban kapott bizonyítványomat, melynek héber jegyeivel és különös megjelöléseivel bizonyára nem értenek egyet a mai hebraisták. A „לאת ספקך“ klasszifikációt, melyet akkor „elégleges“ helyet adtak, a mai hebraista így fordítaná: „Tele van kétségekkel.“ És bizonyára különösnek fogja találni a mai olvasó, hogy klasszifikációt kaptunk „Istenfélelemből“ is, ami főként *magaviseletet* jelentett.

A Talmud-tóra nagy súlyt helyezett a valláserkölcsi nevelésre. Naponta az előadás előtt ilyen etikai tanításokat adott elő a tanítómester nálunk, Nagytapolcsányban, a „Ramban“ (Nachmanides) híres levelét olvastuk, mely így kezdődik: „Hallgasd meg, fiam, atyád oktatását és ne hagyd el anyád tanítását, szoktasd magad, hogy minden szavadat szelídséggel intézd minden emberhez, minden időben.“

A Talmud-tóra iskola különböző fejlődési fokokon ment keresztül. Nagytapolcsányban például ez ölelte föl a chéder egész tananyagát is. Különböző országokban más-más tantervet mutatnak fel. Voltak már a középkorban Talmud-tórák, melyek nagy hírnévre tettek szert, különösen Olasz- és Spanyolországban, Amsterdamban, sth.

A „Sulchan Aruch“ mantovairégi kiadása

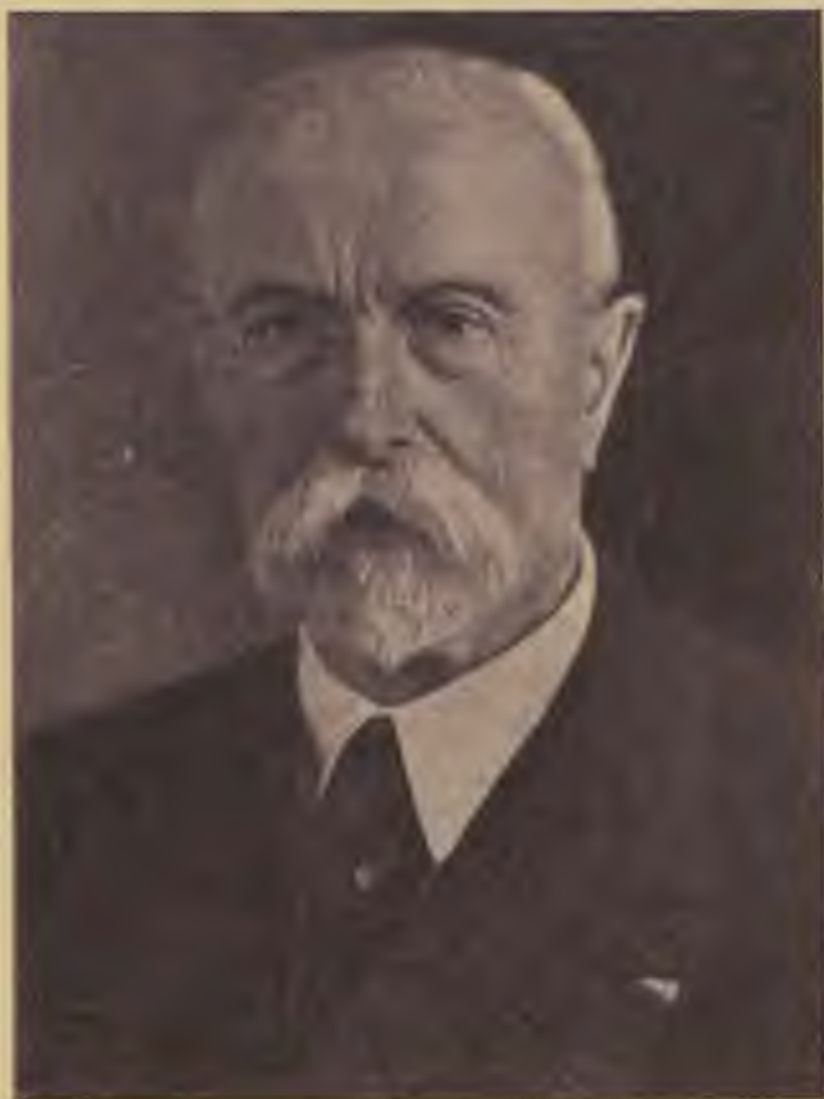
1 régi nagytapolcsányi Talmud-Tóra bizonyítványa.

Az iskoláztatás harmadik tagozata a *Jesiva*, ahol már nagyobb elmélyedéssel foglalkoznak úgy a jeruzsálemi, mint a babiloni Talmuddal és kommentárjaikkal, valamint Maimonides örökbecsű, nagy műveivel és a későbbi kodifikátorokkal, a Sulchan Árucchal és a hozzá fűződő magyarázatokkal. A magyarországi jesivák közül kiemelkedett a kismartoni, ahol a mult század közepén Rabbi E. Hildesheimer állt a jesiva élén (innen Berlinbe került, ahol az

orth. rabbiszemináriumot alapította). Híres jesivája volt *Hunfalvának*. A legnagyobb és legtekintélyesebb országos jesiva azonban a pozsonyi volt, melyben állandóan négy-öt száz növendék tanult. Közel két és fél évszázad óta működik ez a jesiva, amely száz évvel ezelőtt rabbi Mose Szofer, a világhírű „*Chaszam Szofer*“ alatt érte el csúcspontját. A világ minden tájáról gyűltek hozzá a tanítványok. Halála után fia, majd unokája követte, s 1906 óta dédunokája, rabbi Akiba Szófer vezeti a jesivát. A Szófer-család tekintélye nem-zsidó körökben is megbecsülésre talált. Pozsony városának *egy utcája viseli a nevüket ma is*.

A Tóra megbecsülése komoly és általános volt. A zsidó szülő, bármilyen praktikus gondolkodású volt is, a gyakorlati élet szükségletének tartotta, hogy fiát héber könyvekben jártas zsidóvá *ידע ספר* nevelje. A zsidó tudásban lelki támaszt nyújtott szülő a gyermeknek. Sokan igyekeztek, hogy fiaik különböző jesivák módszereit és szokásait ismerjék meg. És itt eszembe jut egy megható családi epizód. Boldogult bátyámat szüleim a paksi jesivába küldték, ahol nehezen szokta meg az új környezetet és mindig visszavágyott szülővárosába. Mire szegény édesanyám azt írta neki: „*Érthetetlen előttem, miért érzed magadat a paksi jesivában idegennek, hisz ott vannak melletted jó, meghitt ismerőseid és barátaid, Abbájé, Róvó és a Talmud többi mesterei, akik nem hagynak el téged soha...*“

És valóban barátja volt a Biblia, Talmud a zsidó ifjúnak. Az iskola valósággal bátyja volt a zsidóságnak. És ha meg akarjuk erősíteni fiatalságunkat, igyekeznünk kell minél több zsidó tartalommal telíteni lelküket. Nem a chéder feltámasztását reklamálom, hanem inkább a modern alapon nyugvó Talmud-tóra iskolát, hogy a mai időkhez és viszonyokhoz alkalmazkodó, zsidó tudást terjesztő, öntudatot és lelkesedést ébresztő és ápoló intézménye legyen zsidóságunknak. Mert nem elegendő beleszületni a zsidóságha — hanem bele is kell nevelődni. Gyökeret kell verni benne, hogy ne lehessen olyan könnyen elszakadni, mint a mostani szomorú, hitehagyásos időkben. Akkor teljesedni fog a próféta ideál másik része is *ובל בריך לבדדי ה'* hogy harmonikus lelkű, kiegyensúlyozott zsidó ifjúságot nyerünk, mely valóban zsidóságunk szilárd alapját fogja alkotni.

Néhai Masaryk elnök filozófiai írásainak héber nyelven való kiadására Palesztinában tiszteletbeli bizottság alakult. Tagjai: Auster Jeruzsálem h. polgármestere, Rókach Telaviv főpolgármestere, dr. Grünwald főkonzul, Prof. J. Klausner

ועד להוצאת כתבי ח. ג. מסר'ק ז"ל

אל הקורא העברי

מעטים היו מגדולי העמים. שהרבו לסכל כל כך ולהתעניין בשאלת היהודים כמו סר'ק. ח. ג. מסר'ק. ז"ל בן לעם הצי'י. שמשך רבות בשנים השתוחח חתח עול השעבוד — רק הוא יכול להרגיש את שכל מדרגתו של עם ישראל בגולה. סר'ק. מסר'ק השתחף בצער האומה היהודית ובשמחתה. לחם את מלחמת היהודים בעלילת הדם הנודעה בצי'יה. והבין את רצונו הכביר של העם היהודי להשתחרר. השתחף בשמחתו לבשורת גאולתו המדינית ובמשך כל חייו עקב את ההתקדמות הנסלאה בארץ הגאולה.

אישיותו של מסר'ק היא סמל אמנותי-אנו. שעוד לא פסו אנשי צדק מבין אומות העולם המכניס לרוחנו והמאמינים בתקומת ישראל בארצו.

הועד להוצאת כתביו של הנשיא המנוח סר'ק. מסר'ק מצא לו לחובה קדושה. להגיש לפני הקורא'ה העברים את מבחר כתביו של המנוח. והצלחת מפעלנו זה תלויה בהרבה בעזרת הקורא צעיר ואלה הם:

כר' א' שחרור העמים.
"ב' אירוסיה החדשה.
"ג' פרובלמות פוליטיות מסריות רתיות וסוציאליות.
"ד' זכרונות

החותמים על ארבעת הכרכים — יקבלו בסוף חנו' אין כסף את ספרו של הסופר הצי'י הגדול סר'ק. מ' שיהיה מזכירו הפרטי של פרופ' מסר'ק. שיחות עם מסר'ק שהמחבר מסד את עבודת התרגום העברי שלו למשורר אבי נדור המאירי

ארבעת הכרכים האלה משקיפים את מלחמתו הבלתי פוסקת להשלטת היושר והצדק האנושי בעולם.

és Prof. S. Klein egyetemi tanárok, Harkavi főbíró, Tschernichovsky a héber költő és dr. Rafael Patai. — A művek sorozatát kiegészíti Capek beszélgetése Masarykkal, Avigdor Hameiri fordításában.

AGGOK KIS BUDAI PALOTÁJÁBAN

Megilletődve állunk meg az ajtóban — vajjon miről beszélnek az öreg, ráncokkal körülárvolt szemek? Bús rezignációról, keserű beletörődésről a kérlelhetetlen sorsba, vagy megbékélt nyugalomról, háláról azért, ami megmaradt az életből, a fehér ágyért, a tág ablakért, amelyen átömlik a napfény, a melegért, amely körülveszi, elringatja a veszendő életet?

A budai Nőegylet új aggokházában a békének, a nyugalomnak, a szeretetnek jóleső hangulata fogadja az érkezőt. Olyan szép, békés meleg ez a tágas épület, olyan zárt, külön kis világ a mai harcokkal, küzdelmekkel, bizonytalansággal telített nagy világban, — hogy szinte üdülésnek hat, ha végigjárjuk a szobákat, ahol fehér ágyak sorakoznak, mosolyos, bólintgató öreg arcok... Az ember szeretné megkérdezni az öreg nénikéket, vajjon tudják-e, mi folyik a falakon kívül, olvasnak-e ujságot, elérnek-e hozzájuk a napnak szomorú, elszomorító szenzációi...

Amikor ott jártunk, egyikük sem olvasott, sem könyvet, sem ujságot, inkább varrtak, horgoltak, hímeztek, kinéztek az ablakon, a nagy tágas kertbe, vagy halk szóval beszélgettek.

A gondnoknő sorra mutatja a házat, a szobákat, termeket, a bridge-szalont, a pincét a hatalmas fűtőházzal, konyhával, éléskamrával...

Mikor a gyönyörű, oszlopos gyűlésteremben állunk, az a határozott érzésem, hogy itt nemcsak egy új, jótékony intézményről van szó, hanem az új budai zsidó kultúrcentrumról. Ez a szép, artistikus keret nagyon alkalmas előadások, felolvasások, ünnepségek számára. A budai Nőegylet valóban nem is ünnepelhetne szebben, méltóbban fennállásának százéves fordulóját, mint ennek a háznak az avatásával.

Az új intézménybe beolvadt a *Varga Kató Otthon*, a szülői fájdalmat és sírontúli ragaszkodást hirdető alapítvány, melyet fiatalon elhunyt, egyetlen leányuk emlékére emeltek szülei. A Szenes Fülöp mester művészetét hirdető szép, finom portré, amely a bejáratnál megállít bennünket és fájó melancholiával szövi át az első percek, — Varga Katót ábrázolja. Odébb nagy márványtábla hirdeti az alapítók neveit, de itt ennek a márványtáblának nincs hivalkodás jellege. Mi sem bizonyítja jobban a szellemet, mely a budai Nőegyletet áthatja, minthogy a főfalakat, a volt elnöknők, a jótékonyok régi munkásainak képei foglalják el, míg a Nőegylet mai elnökének és felvirágoztatójának, *Baracs Károlynének* képét csak hosszas keresés után sikerült egy homályos falon megtalálni.

Lehet, sőt valószínű, hogy a budai Nőegylet vezetőségének áldozatkészségén, céltudatos, kitartó munkáján kívül még a szerencsés véletlenek is közrejátszottak abban, hogy ez a ház, ez az új intézmény így sikerült, hogy a mai nehéz, borús időkben még érzelmi feleslegeket, szép hangulatokat is tud nyújtani, de a vezető hölgyek, *Baracs Károlyné* és lelkes munkatársaik mindenképpen belső elégedettségrel, büszkén nézhetnek munkájuknak erre a gyönyörű eredményére.

PATAI EDITH.

KÖNYVEKET KÉRNEK A JERUZSÁLEMI MAGYAROK. A jeruzsálemi „Magyar Bevándorlók Egyesülete” magyar könyvtárat tart fenn a palesztinai magyarok számára. Az egyesület vezetősége azzal a kéréssel fordul a magyar zsidósághoz, hogy gazdagítsák adományokkal a könyvtárat. A Mult és Jövő szívesen vállalja a kulturügy érdekében a könyvek továbbítását Jeruzsálembe, kérjük tehát az adományokat a szerkesztőségbe küldeni.

Az egyesült olasz hajóstársaságok egyik rituális hajókonyhája

ZSIDÓ OTTHON A TENGEREN

A Mult és Jövő egyik olvasója küldte be nekünk ezt a két képet, amely az egyesült olasz hajóstársaságok egyik rituális hajókonyháját és szombati étlapját mutatja be. Az olasz hajóstársaságok lehetővé teszik, hogy a vallásos zsidó utasok teljesen otthoni miliőben érezzék magukat a tengeren is. A hajókon van külön zsinagóga, naponkénti istentisztelettel és héber nyomda, mely az étlapot délben, este, angol mellett héber nyelven is kinyomtatja. A szombatin „Sabbat Salom” olvasható és a menü kerekén tíz fogásból áll. A felügyeletet a newyorki és a szentföldi orth. főrabbiság gyakorolja. A hajó könyvtárában héber könyvek is kaphatók. És mindez modern kényelemmel párosul.

רשימת המאכלים

על האניה „וואלקאניא”

סעודת הערב

חלוח

משכנות

דגים

חוק חרונות

תרנגולת מבושלת

שרבים וטון

חרור

גלידה

סח

פירות

שבת שלום

תחת השמחה

אגודת הסהילות הארץ. מארצות הברית ניוארק
חשניה מנשה נרין

Szombati étlap a hajón

ÚJ KÖNYVEK

DR. POLLÁK MIKSA ÜNNEPI BESZÉDEI. Dr. Pollák Miksa, soproni főrabbi eddig csak tudományos műveket adott ki, azokat az ismert nagyjértékű munkáit, amelyekben a magyar irodalom klasszikusainak a Bibliához való viszonyát tárgyalták és amelyeket a Magyar Tudományos Akadémia is támogatásával tüntetett ki. Most először gyűjti össze ünnepi beszédeit, melyeket évtizedeken át tartott és meg lehet állapítani, hogy ezekben is a tudományos színvonal az, amely elsősorban feltűnik. Kerül minden keneteljességet és a szív szavával szól a szívekhez, a tanítás világos szavával az okulást keresőkhöz. Homiletikai irodalmunk nem mondható gazdagnak és dr. Pollák Miksa műve kétségtelenül nyereséget jelent minden tekintetben, szakembereknek és laikusnak egyaránt. A mű *Goldschmied* Sándor kiadásában jelent meg *Sopronban* és ugyanott rendelhető meg. Ára 5 pengő.

MOHÁCSI JENŐ CSONGOR ÉS TÜNDE FORDÍTÁSA.

Az Ember tragédiájának nagyszerű fordítása után Mohácsi Jenő Vörösmarty „Csongor és Tündé”-jét ültette át német nyelvre. A feladat látszólagos könnyedsége dacára még nehezebb, mint az Ember tragédiájánál. A komoly filozófia, az emberiség sorsának örök problémái közelebb is állnak korunk lelkéhez, mint a Csongor és Tünde koboldokkal, boszorkányokkal, tündérekkel teli világa. Itt a szimbólum csak alig villan a muzsikás sorok mögött, mintha a lengő, szellős, napfényes dallam mint művészi öncél ragyogna és kápráztatna. Ha a fordító nem tudja megfogni ezt a ragyogást, ezt a káprázatot, akkor a Csongor és Tünde minden varázsa odavész.

Mohácsi Jenő művészetének sikerült a levegő aranyfényét, e szavak bűbáját, e táj varázssal átszőtt misztiku-

mát, az egész mű fénybe-árnyba szőtt mesevilágát megéreztetni. Áhítattal vigyáz Vörösmarty minden szavára, de gondos mérlegelésének, aprólékos művészi munkájának minden emléke elvész az egész mű friss hangulatában és tökéletes harmoniájában. Így nemcsak a magyar, hanem az általános irodalom szempontjából is értékes, amit alkotott.

STERN SAMU: ZSIDÓKÉRDÉS MAGYARORSZÁGON.

Pesti Izr. Hitközség kiadása. A füzet bevezetésében kiemeli, hogy az antiszemitizmus hullámverése Magyarországon tette aktuálissá az egész kérdés tárgyalását, különösen, amikor külföldről importált antiszemita könyvekkel agitálnak a magyarországi zsidók ellen. Ezzel szemben igazolni kívánja a füzet, hogy a hazai zsidóság mindig hasznos, értékes alkateleme volt a hazának. Történeti visszapillantást nyújt arról, hogy királyi védelem, rang és hivatal jutalmazta a zsidóság munkáját az Árpád-ház uralma alatt. És az ország javát szolgálták még az elnyomottság idején is. Amikor pedig a zsidóság felszabadulása bekövetkezett, teljes energiával kapcsolódott a nemzeti munkába. Adatokkal igazolja, hogyan vett részt a magyar zsidóság az ország felépítésében, az ipar és kereskedelem fejlesztésében. Számarányán felül vette ki részét a fizikai munkából is mindenütt és azért érték el a zsidók eredményt, mert hagyták őket dolgozni. A világháborúban a zsidóság kivette a részét számarányán felül. Majd sorra cáfolja a bolsevizmus alaptalan vádját, mellyel a zsidóságot illetni próbálják. Képet ad a zsidóság számszerű gazdasági leromlásáról az utóbbi időben, adatokkal igazolja, hogy nincs beszívargás és a nincstelenek arányszáma nagyobb a zsidóknál, mint a nemzsidók között. Az antiszemitizmus ellen a józan-ság erejét és az erő józanságát kell szembeállítani. És abban a reményben csendül ki, hogy a magyar zsidóság elégtételt fog kapni.

ÁBRAHÁM MÁRTON:

הגדה של פסח

LEGENDÁS HAGADA

UJDONSÁG!

Lehilincselően méltatja a pészach-ünnep jelentőségét, szellemes magyarázatok tömegével kíséri a héber szöveget és egységes legendába foglalja az idevonatkozó gazdag midras-irodalmat. Nélkülözhetetlen útmutató a széder-este szertartásaiban. 33 művészi illusztráció és fejléc, nagy 4" albumalakban, aranyozott kötésben.

Most jelent meg!

A legalkalmasabb ajándék!

Megrendelhető:

Ábrahám Márton
könyvnyomdájában
K E C S K E M É T E N

Ára P 4.80

A sajtó is a legnagyobb elismeréssel nyilatkozott a LEGENDÁS HAGADÁ-ról. Ime néhány szemelvény:

... „A magyar hagadák sorozata ezzel ismét bővült, és pedig igen értékes számmal, mely valóban *széderesti olvasmányt* ad a család kezébe. Ábrahám Márton alaposan ismeri a pészach-ünnephez fűződő midrasokat, amelyekből *sokat és jól* ad izelítőül... *Mult és Jövő*

... „Ez a *tökéletes könyv* valóban alkalmas arra, hogy *színesebbé tegye a széder-estét* és megértesse annak jelentőségét...“ *Orsz. Egyetértés*

... „Megérdemli az ezirányú vallásos iratok barátainak *legteljesebb elismerését*. A könyv tipografizálása minden igényt kielégít.“ *Könyvpiac*

... „A tanulóifjúság e művet nagy haszonnal forgathatja...“ *Remény*

Bejárat a trani-i „Scolanova“ régi zsinagógába. (Jelenleg S. Maria dei Martiri katolikus templom.) A felirat mellett mindkét oldalon Dávid pajzsa.

IFJ. DR. BALÁZS DEZSŐ: „A TITOK ÉS A BŰN.“
A Magyar Cobden Szövetség kiadásában nagyértékű, figyelemreméltó tanulmány jelent meg ifj. dr. Balázs Dezső tollából: „A titok és a bűn“ címen. Balázs dr. a pszichologus és a büntetőjogász kettős nézőpontjából vizsgálja tárgyát és valóban mélyenjáróan analizálja a titok és a bűn közötti rejtett és mégis az egész világirodalomban kimutatható összefüggést. A szerző a mai tudomány modern eszközeivel fejtegeti, mit jelentett a primitív kultuszok idején minden titok felfedése. Itt a Bibliára hivatkozik elsősorban: „A Biblia mindarra, amit a titok, a bűntudat, a bűn hármas tagozódásáról elmondhatok, számtalan utalást és bizonyítékot tartalmaz. A Biblia, egybevetve a világirodalomban fellelhető rengeteg mitológiai és egyéb folklorisztikus adattal, igazolja a titok, a tudnivágyás, az ebből eredő bűntudat — szoros összefüggéseit. Az érdekes füzetnek külön értéke a kitűnő íróra valló stílus.

SÓS ENDRE: BECSAPOTT AJTÓK ELŐTT. Sok érdekes gondolatot vet föl Sós Endre legújabb írásában. Képet fest a zsidó közéletéről és annak speciális problémáiról. Egyben javaslatokat tesz a legsürgősebb tennivalókról, így például fölveti egy zsidó Baumgarten-díj alapításának eszméjét. Továbbá zsidó szellemi központ felállítását, egy magyar zsidó szavalókönyv kiadását, olcsó zsidó regények megjelenését sürgeti. Csupa megszívlelendő gondolat, mely méltó arra, hogy a zsidó közélet vezető egyéniségei behatóan foglalkozzanak vele.

של פסח

HUSVÉTI ÁRUT

az ismert kiváló minőségben,
az idén is gyártunk.
A felügyeletet az egri főrabbi,
főtisztelendő

SCHREIBER SIMON

ur gyakorolja.

A husvéti áru gyártásának rituális felügyelete még sokkal szigorubb, mint az egész éven át gyártott áru amugy is nagyon szigorú felügyelete. E szigorú rituális felügyelet teljes erejű biztosíték arra, hogy az áru és így különösképpen a husvéti áru megbízhatóságához soha kétség nem férhet.

A husvéti árut
tehát a legvallásosabb emberek
is a legteljesebb bizalommal
fogyaszthatják.

FRANCK HENRIK FIAI R.-T.

**Budapest 113.
Postafiók 5.**

Telefon: 2-688-45

ZSIDÓ HITÉLETI LEXIKON. I. b. Lebovits József, a nemrég elhunyt tudós mágócsi főrabbi halhatatlan műve, mely a Schulchan Áruch első lexikonális rendszerbe foglalt műremeke és amely igen könnyen hozzáférhetővé teszi bárki számára a hitélet törvényeit, olvasóink részére féláron (10 pengő) rendelhető meg szerkesztőségünkben vagy közvetlenül özv. Lebovits Józsefnénál, Budapest, V., Kádár-utca 4. szám.

PURIMRA ALKALMAS SZINDARAB: „Keleti Mese“. Kapható a szerzőnél: Dr. Rosenfeld Mátyásnál, Kispeszt, Hunyadi-utca 47. Ára 1 pengő.

Stühmer-féle

של פסח

csokoládé

a budapesti orth. rabbinárus felügyelete alatt. Kapható mindenütt.
Visszonteladók az eredeti hechser másolatát kapják.

Gyár: Budapest, VIII. kerület, Szentkirályi-utca 8. sz.

ZSIDÓ HUMOR

PALESZTINAI HUMOR AZ „INGYEN OLVASÓ”-RÓL.

A kávéházban összeismerkedtem egy úriemberrel, aki ott a héber ujság olvasásába merült.

— Magam nem szívesen olvasok olyasmit, legyen az könyv vagy ujság, amit már számtalan kéz összetapogatott — panaszkolta új ismerősöm — és esküdt ellensége vagyok mindenféle kölcsönzésnek, s mégis, bárha magam e lap két példányára fizetek elő, kénytelen vagyok naponta itt a kávéházban olvasni egy harmadik példányt...

Nagyon elképedtem erre a kijelentésre, mire új barátom magyarázó elbeszélésbe kezdett:

— Van egy igen intelligens szomszédom, kivel családom azonnal szoros barátságra lépett. Egy reggel azután átküldte hozzánk tízéves fiát, elsőszülöttjét, aki így szólt: „Apa kéri szépen pár percre az ujságot”. Feleségem, az ő szokott könnyelműségével, nemcsak hogy azonnal odanyújtotta az ujságot a kölyöknek, hanem még azt is hozzátette, hogy: „Óh, *nagyon* szívesen!” Erre aztán csak harmadnap reggel láttuk viszont az ujságot, melyet az előbb említett fiúgyermek hozott be, egybekötve azzal a kéréssel, hogy a *mai* ujságot adjuk kölcsön. Már ajkamon lebegett a rideg elutasítás, de ekkor: „Az ember nem tagad meg egy félpiaszteres kérést” — sziszegte felém a feleségem és én beletörődtem sorsomba. De szomszédom, aki ötletes ember, idővel rájött, hogy az ujságkihordó ajtóm mellé, a földre helyezi reggelenként a lapot. Tehát minek vesztessen ő a drága idejét a lap kölcsönkérésével? Ettől kezdve egyszerűen elvette az ujságot és mi hírért-hamvát se láttuk többé. Feleségem úgy találta, hogy méltóságunkon aluli egy ilyen jelentéktelen dolog miatt csatázni a házbeliekkel. Erre, ismervén nőm ragyogó dialektikáját, melynek segítségével úgyis neki van igaza, egyenesen a szerkesztőségbe mentem és megrendeltem még egy példányt a lapból.

— De hát — vetettem közbe — ha most naponta két ujságpéldányt kap, miért jön ide a kávéházba olvasni?

— Mert a második ujsághoz sem jutok. A kihordó reggel félhétkor hozza a lapot. Nekem pedig hét óra harmincöt perckor az irodában kell lennem. Közben pedig az ujság kézben van. Nőm kiragadja kezemből a divatrészt, lányom magához tépi a mozi-rovatot, fiam szelíd határozottsággal lefoglalja a sportoldalakat. Ami pedig ezekután az ujságból megmaradna, a politika és a vezércikkek, s e kettő érdekel engem persze a legjobban, az mind a divat, sport és mozi hírek másik oldalán van... Mire kedves családom végzett az ujsággal, én pont szedhetem a sátorfám és indulhatok az irodába. Szerencsére tizenegy órakor húsz perc szünetünk van, s én ezt itt ebben a kis kávéházban töltöm, ahol távol kedves szomszédomtól és szeretett családomtól, végre békében olvashatom az ujságot...

A KORMÁNYZÓ FOGADJA A CHALUCOKAT
A TELAVIVI KIKÖTŐBEN.

Ez nem humor ugyan, mert a legkomolyabb ünnepélyes formában megtörtént, hogy a telavivi kikötő megnyitása alkalmából a kormányzó a hajó élé ment egész vezérkarával, hogy *személyesen üdvözlje azt a tizenkét chalucot*, akik elsőnek szállnak a telavivi kikötőben partra. Az avatóünnep egyik szimbóluma volt ez, jelképe annak, hogy a jövőben a bevándorló zsidó tömegek Tel-Avivban fognak kikötni. Ezért kapta a kikötő a „*Cion kapuja*” nevet. A palesztinai humor azonban már hozzáfűzte ehhez az eseményhez, hogy ime teljesedett az, amiről egyes optimisták régen álmodoztak, hogy minden bevándorló-hajó élé kivonul a kormányzó bandériummal és díszkísérettel, amint ezt Abel Pann humoreszkjében ábrázolta.

TOLLHEGYRŐL

TEMPORA MUTANTUR...

A zsidó ember nemcsak saját multjáért, jelenéért és jövőjéért felelős, hanem mindazért is, amit a zsidóság együtt és külön-külön csinált a valóságban és e — rágalmak szerint a jelenben, a jövőben és a multban négyezer évre visszamenőleg. Más népek, vagy vallások fiai szerencsebb helyzetben vannak. Őket saját multjuk sem zavarja. Erre gondoltam, amikor a „Corriere Israelitico” régi évfolyamait lapozgatva, a mult sok érdekessége között váratlanul szemembe ötlött Prof. Paolo Orano neve egy vezető helyen közölt levéllel kapcsolatban „La voce della Biblia” cím alatt. Ezt a levelet, amelyet a „Corriere Israelitico” 1907 okt. 31-iki száma közölt, a neves olasz zsidó filozófiai íróhoz, Raffaello Ottolenghihez intézte az a Prof. Orano, aki tavaly „Gli Ebrei in Italia” című antiszemita könyvével tette világszerte ismertté nevét, egész áradatát indítva el az antiszemita cikkeknek, kifejtve többek között könyvében, hogy a zsidóságnak nincs — vallása. A professzor egyébként harminc évvel ezelőtt a következő forró szavakkal írt vidéki magányából Ottolenghi barátjának „A Biblia hangja”-ról.

„...Éreztem az Egyetemesség simogatását és a Végtelesség fenséges félelmét. Valami legyőzhetetlen, ellenállhatatlan vágy támadt bennem Moses, Salamon és a Próféták után. Az ő csodálatos, óriásnak tűnő szavaik után, amelyeknek hangja végtelen, nem emberi torokban, vagy harsonában támadt. És újra végigolvastam az egész Bibliát. De mintha lelkem mélyén valaki más olvasta és értette volna azt meg és én magam mintha átváltoztam volna valami álomszerű lénnyé, amely ott tévelyeg a századok erdőiben, misztikus pusztákon. Homeros, Dante, Shakespeare, Hugo: ezek mind csak szemek voltak, amelyek belenéztek a gondolatok, az érzések csodáinak mélységeibe: és semmi több. Hidd el, Raffaelem, Te zsenije és tanítványa Mózesnek, ez így van. Mondd, támasztott-e Benned valaha mély megrendülést ennek a könyvnek egy-egy részlete?

És vajjon kiragadott-e Téged valaha szélvész viharzással a személyi lét minden vonatkozásából odavonszolva lelkedet a lelkiismeretesen megtalált Igazság és marcangoló kétségek néha zuhogó, néha csendes mélységei fölé? Engem igen. És szenvedtem megrendülten egész lényemben, mint aki az élvezeteknek és fizikai fájdalomnak végtelenül forró és végtelenül hosszú csatájából tér vissza. Majd olvasni fogjuk a Könyvet együtt és nem beszélünk majd semmi másról. Jó lesz? Szívből ölel Paolo Orano.”

Az ügy tragi- — mondjuk — komikumához tartozik az a megjegyzés, amelyet a szerkesztőség fűzött a levélhez: „Fölösleges — írja a szerkesztő — olvasóink figyelmét felhívni ezekre a forró, ihletett szavakra. Igazán nem tudjuk, hogyan viszonzhatjuk Orano professzornak a zsidó szellem lánglelkű alkotói iránt érzett szerelmét és hogyan ítéldhetjük el Izrael hanyagságát és eltévelyedését, amellyel azokat a szellemóriásokat elfelejtette. Mi csak egyet akarunk kérni: Terjesszék Izrael mesterei a templomokban, az iskolákban, az otthonban ezt az írást, amely hatásosabb lesz minden prédikációnál.” — Hisz kétségtelen, harminc év nagy idő. Világok dőlhetnek össze, álmok valósulhatnak meg ennyi idő alatt. És meggyőződések is — megválthatnak. De ha előfordulhat az, hogy a zsidóság, a Biblia népének ellenségévé váljék az, aki valaha ilyen lelkesen, ilyen átszellemülten írt a Bibliáról, akkor önkéntelenül lelkünkbe idéződik, mint szomorú figyelmeztetés, hogy: Timeo Danaos et Dona ferentes...

Dr. Herskovits Fábán
Róma.

KRÓNKA ÉS SZEMLE

A MULT ÉS JÖVŐ TAVASZI SZENTFÖLDI TÁRSASUTAZÁSA

Indulás ápr. 26-án. Jelentkezés még néhány napig.

A Mult és Jövő ezidei tavaszi szentföldi társasutazása iránt is a szokásos érdeklődés nyilvánult meg. Tekintettel arra, hogy *tavasszal az egész világból indulnak zarándokcsoportok Palesztinába*, a hajóstársaság csak rövid ideig tudja a helyeket fenntartani. A Mult és Jövő csoportja számára fenntartott helyeket túlnyomórészt lefoglalták a jelentkező résztvevők. A még rendelkezésre álló helyekre néhány napig lehet még jelentkezni. Különösen sürgős ez azoknak, akik *kétágyas kabinra tartanak igényt, minthogy ezek általában korlátozott számban vannak*. A vízum megszerzésénél a rendezőség szívesen nyújt segítséget. Résztvehetnek a társasutazásban külföldiek is. Erre vonatkozó felvilágosítást a rendezőség ad. *Résztvehetnek olyanok is, akik csak az utat óhajtják a társasággal együtt megtenni*, a szentföldi túrák nélkül. Ezeknek a hajójegye több hónapra meghosszabbítható. Partraszállás az új tel-avivi kikötőben. Az utak túlnyomórészt tiszta zsidó területeken át vezetnek. Jelentkezés a Mult és Jövő szerkesztőségében, V., Vadász-utca 11. Telefon: 11-99-55.

DR. BIEDL SAMU.

A magyar zsidóság egyik legkimagaslóbb egyéniségét veszítette el dr. Biedl Samu, a Szegedi Hitközség és községkerületi elnök halálával. Harcos egyéniség volt, aki az igazságért férfias szókimondásával szállt síkra mindenkor. A Szegedi Hitközség és községkerület Löw Imánuel kimagasló egyházi vezetése mellett Biedl Samut vallotta büszkén világi vezérének. Az ő nevéhez fűződik a hitközség és a községkerület közéletének minden nevezetesebb mozzanata. Ezért megdöbbentő hatású a hitközség gyászjelentésének bibliai mottója, amely így szól: *„És vége szakadt minden munkának.“* Temetése impozáns részvét mellett folyt le. A gyászt öltött híres szegedi templomból kísérték utolsó útjára Löw Imánuel megrendítő gyászbeszéde után. Künn a temetőben különböző testületek vettek tőle búcsút. Szántó Jenő az Országos Iroda nevében egyben tolmácsolva Stern Samu elnök búcsúját is. A Pesti Hitközség nevében dr. Dési Géza, a Pro Palesztina Szövetség nevében Marton Ede főtitkár vett búcsút a Szövetség alelnökétől, akit izzó hazaszeretet hatott át minden megnyilatkozásában, de ugyanakkor Palesztináért való izzó lelkesedéssel tudott érezni és megértette a zsidó reneszansz

ÁGYNEMŰ
ASZTALNEMŰ
VÁSZONÁRU
D Ű S V Á L A S Z T É K

SZÉKELY JENŐ
IV. PETŐFI SÁNDOR-UTCA 9. SZ.

szellemét. A Magyar Zsidók Pro Palesztina Szövetségének március 23-án este 8 órakor tartandó közgyűlésén (Andrássy-út 67) dr. Löw Lipót fogja méltatni dr. Biedl Samu érdemeit, melyekre legközelebb visszatérünk.

SZEGŐ BÉLA ELŐADÁSA a budai hitközség dísztermében mély hatást keltett. Dr. *Kriszhaber Adolf*, hitközségi elnök meglehangú levelet intézett Szegő Béla vezérigazgatóhoz, „Fejtegetései minden zsidó embert gondolkodásra késztettek“. Egyben annak a reményének ad kifejezést, hogy az egész magyar zsidóság meg fogja találni a helyes utat a szorongatott zsidóság érdekében.

A **PRÁGAI FRANCIA FŐKONZUL**, Leon Fromann, aki éveken át Tunishan volt konzul, alapos ismerője az arab és zsidó népléleknek. Naponta vett órákat a tunisi rabbinál héberből és talmudból és szép héber könyvtárra is tett szert. A jiddis irodalom iránt is nagy érdeklődést tanúsított. Szombaton meglátogatta dr. Tomaschoff Bertalan ügyvédet Bratislavában és az egész délutánt a héber ház hangulatában töltötte, melynek úrnője, Sarah Tomaschoff tudvalevőleg a héber dalművészetnek ismert ápolója. Az egyébként keresztény vallású főkonzul ez alkalomból átvette a heti szidrárt is a Rasi-magyarázatokkal és a látogatás folytatása további héber nyelven való levelezés.

Jégszekrények - hűtőberendezések,
fürdőszoba szerelések ülő, fotel és gyermek fürdőkádak

WIESEL A. hűtőberendezések gyára és
Egészségügyi Ipari Vállalat
V., Vilmos császár-ut 52. Telefon: 118-986

Siremlékek

n a g y v á l a s z t é k b a n

EICHBAUM MÓR

kőfaragómester raktáraiban

V., Rudolf-tér 3 (Margithidnál)

Keleti és l-a magyar

perzsa szőnyegek,

antik butorok, csillárok,
ajándékoknak alkalmas dísz tárgyak
l e g o l c s ó b b a n

ANTIART R.T.-nál

IV., Pilvax-köz, Városház-utca 14. Telefon 18-44-11

ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר:

KÜLÖNÖS ÖRÖME PURIMKOR A ZSIDÓSÁGNAK,

HOGY A JÓ KINDLIKET ÉS EGYÉB
PURIMI SÜTEMÉNYEKET A
KÖNNYEN EMÉSZTHETŐ

כשר Ceres

MESTERSÉGES ÉTELZSIRRAL KÉSZITIK

Ceres Ceres Ceres Ceres Ceres Ceres Ceres Ceres Ceres Ceres Ceres Ceres Ceres Ceres Ceres

A BUCSUZÓ PALESZTINAI KORMÁNYZÓ. Sir Arthur Wauchope, Palesztina főkormányzója, megvált hivatalától. A főkormányzó búcsúzóul végiglátogatta a nagyobb zsidó kolóniákat, melyeknek azelőtt is gyakori vendége volt, elismerését fejezte ki a kolonisták és chalucok csodálatos teljesítményeiről s buzdította őket, hogy a nehéz időkben se csüggedjenek és ne veszítsék el a bizalmukat a jövőben. Telavivi beszédében pedig azt mondta a kormányzó, hogy majd meglátják a kétkedők, hogy *Palesztina sokkal hamarabb fog felvirulni és hatalmas lendületű fejlődésnek indulni, mint azt egyes kis próféták hiszik.* Sir Arthur jelen volt a palesztinai filharmónikusok legutóbbi estjén, felment a pódiumra és onnan üdvözölte a közönséget, elmondta, hogy ezt a zenekart a szentföldi kultúrétet egyik legjelentősebb alkotásának tartja.

A távozó kormányzót az egész palesztinai lakosság szeretete kíséri.

A PRÁGAI REVIZIONISTA KONGRESSZUSON elhatározták, hogy a szervezetet kiépítik és szélesebb alapokra fektetik, továbbá, hogy szemináriumokat, szónokiskolákat, kurzusokat létesítenek. A Tel-cháj alapot átviszik Palesztinába. Az iroda vezetőjévé Bonfieldset választották meg. Dr. Wolfgang von Weisl a Prágában megjelenő „Medina Iwrith“ hasábjain kifejti, hogy az ifjúsági és sportszervezetek vezetőségét is át kell helyezni Palesztinába. A konvent kidomborította a zsidó állampolitika szükségszerűségét. Jabotinskyt nagy ünneplésben részesítették. S mély benyomást keltett, hogy dr. Benes, a csehszlovák köztársaság el-

nöke és Krofta külügyminiszter hosszabb kihallgatáson fogadták Jabotinskyt.

LENGYEL ISTVÁN apátplébános negyvenéves jubileumát felekezeti különbség nélkül ünnepelték nagy szeretettel Pecicán. A béke és szeretet szolgálatának mintaképe az ő működése és az ottani zsidóság is úgy érezte, hogy háláját kell lerónia az iránt a férfit, aki mindenkor a harmóniát hirdette embertársainak.

SCHLESINGER JOS. könyvkereskedés

Budapest, VII., Király-utca 1.

Február elejétől kezdve az új

Király-utcai
sarokházba költözött

Telefonszám: 141-497

Új héber irodalmi művek,
imakönyvek, kegyesek
nagy választékban!

HÖLGYEIM! LE A KÖTŐTŐVEL!

Itt a XX. század szenzációja, a szab.

„RAPID“ **kézikötőkészülék.**

Munkája kézimunka. Minden kötési minta köthető. Néhány óra alatt köthet magának pullovert, blúzt vagy ruhát. Kezelése egyszerű. Ára 25.— P.

ÁRUFORGALMI K. F. T., V., Erzsébet-tér 4. szám.

Kérje 11. lapmentőt!

**SCHWARZ SAMU-EMLEKÜNNEPÉLY A LÁGYMÁ-
NYOSI TEMPLOMBAN.** Az a nagy népszerűség és tisztelet,
amely a szentimrevárosi körzet elnökének személyét életé-
ben körülvette, nyilatkozott meg abban a kegyeletes ünnep-
ségben, amely a szentimrevárosi új zsinagógában oly méltó-
ságteljesen folyt le. Az évforduló gyászünnepélyre eljöttek
a budai hívek közléről és távolról, hogy lerójják hálájukat
az iránt a férfiú iránt, akinek köszönhető, hogy a fővárosi
zsidóság egyik legmonumentálisabb és legszebb és egyszerű-
ségében legnemesebb templomát kapta. Cserkészek sorfalai
között vonult fel a közönség, melynek soraiban ott láttuk a
hitközség, a Chevra vezető egyéniségeit, a fővárosi ható-
ságok, a társadalmi egyesületek stb. képviselőit. A mincha
után dr. Gosztonyi Ármán körzeti elnök meggyújtotta az
emlékmécsest. Kántor és a kórus Patai „Ha te, Isten” című
gyászszóltárát énekelték, majd dr. Beneschofszky főrabbi
méltatta Schwarz Samu érdemeit.

Csak hét évvel halála előtt találta meg azt a célt,
melyért Isten őt a világra küldte. Akkor jött el a mi kis
körzeti imaházunkba és ott megjelent lelki szemei előtt a
kápolnásnéki templom képe is, melyet az ő ősei emeltek
Isten dicsőségére.

Dr. Beneschofszky Imre főrabbi ezután megáldotta az
új frigyszekrény ajtót, a jelenlevő katonatisztek, a rend-
őrök, a cserkészek feszesen tisztelegtek és Erős Jenő és
Zala Imre először tárták fel a szentély díszes, új kapuját.
Sirota Sándor főkántor El mole rachamim-ja és a kaddis
ima fejezte be a megható ünnepélyt.

AZ IMIT legutóbbi ülésén dr. Róth Emil, győri fő-
rabbi tartott érdekes előadást a zsidó könyv zorsáról.
Tanulságos eseteket sorolt fel egyes héber művek keletke-
zésének viszonytárságos útjáról, mennyire megbecsülték és
becsérték a régiek a „Széfert”, a könyvet. Egyben felhaszná-
lta az alkalmat a ma ostromozására, amikor összetépett
könyvek jelzik az új utat. „Kenyeret még néha adnak, de
szellemet soha.” „Árvák, koldusok még részesülnek támo-
gatásban, de könyvek soha.” Komlós Aladár legújabb ver-
seiből olvasott fel nagy hatással.

RABBIÁVATÁS. Ünnepélyes keretek között avatta fel
a Ferenc József Orsz. Rabbiképző templomában öt új vég-
zett növendékét, dr. Eckstein Miklóst, dr. Eisenberg Bélát,
dr. Löwy Adolfot, dr. Scheiber Sándort és dr. Takács Pált.

Valódi ezüst szédertálak,
tórafelszerelések, beszumimtartók,
eszrogdobozok, serlegek
dús választékban kaphatók

HEIDEN LEÓ ékszerésznél

Saját üzem. Szombaton zárva. Gyári árak
Budapest, Király-utca 21 * Telefon 1-381-10

Az avatóbeszédet dr. Hevesi Simon vezető-főrabbi mon-
dotta, majd dr. Guttmann Mihály rektor átadta héber be-
széd keretében az okleveleket. Dr. Kiss Arnold buzdító
szózata után dr. Scheiber Sándor szólt az avatottak nevé-
ben. Ezekiel prófétát állította példaképpen az új lelki-
pásztor elé. Dr. Hevesi vezető-főrabbi befejezésül üdvözölte
dr. Scheiber Lajos körzeti főrabbit, hogy papot nevelt
Izraelnek.

TÓRAADOMÁNYOZÁS. Balla Adolf és neje szül.
Weimann Jenny aranylakodalmuk alkalmából remekbe ké-
szült tórát ajándékoztak az Aggokháza templomának ja-
vára. A modern kivitelű ezüstdísz párját ritkítja és általá-
nos feltűnést keltett. Az avatási szertartást e napokban
tartották az Aggokháza templomában, ősi hagyomány sze-
rint. Az avatóbeszédet dr. Hevesi Simon vezető főrabbi
tartotta, dicsőítve a szorgalmas és eredményes munkát, rá-
mutatva a munka és a tóra kapcsolataira. A dohányutcai
kórus Donáth karmester vezetése mellett nagyban emelte
az ünnepség áhítatát.

Művészi
kivitelű

siremlékek

Löwy-nél Budán

II., Fő-utca 79. Telefon: 1-515-81
Fióközlet és telep III., Bécsi-ut

A régi zsidó temetővel szemben.
A trolleybusz indulási állomásától 2 percrenyire

Mindent megtalál

nyolc házban levő
raktárainkban

Használt és új

iroda
lakás
antik

BUTOR

vétel
eladás
csere
kölcsonzés

Csillárok, műtárgyak * Perzsa-torontáli szőnyegek
Kombinált szobakülönlegességek

Áruházi rendszer

UNIVERSAL VII, Wesselényi-u. 8.
Telefon: 137-842 135-869.

A kitűnő HOFFMAN-féle orth. כשר vendéglőben

változatos, finom menü mérsékelt árban, házhoz
szállítva is * Lakodalmakat vállal elsőrendű
kivitelben * Elsőrendű fajborok

Budapest, VI., Révay-utca 4/B
Telefon 1-238-43

SIRKÖVEK

PFEIFER ÉS HESZKY

kőfaragóme-
sterek sarkokraktára

Budapest, VII., Károly király-út 3/c

Dob u. sarok Szombat és ünnepnap zárva Tel. 1-349-95
RENKÍVÜLI OLCSÓ ÁRAK!

A PESTI CHEVRA KADISA alapítási ünnepélye ezúttal is a Rombach-utcai templomban volt. Dr. Fischer Benjamin főrabbi méltatta a Szentegylet nagy hivatását és a vezetőségnek kitartó, önzetlen munkáját.

HALÁLOZÁS.

Súlyos gyász érte a szegedi zsidóságot: Tarján Ernő, a Varga Mihály cég irodafőnök cégvezetője meghalt. A megboldogult sógora volt Varga Mihálynak, a szegedi hitközség köztisztviselői álló alelnökének.

Dr. Dach Sándor, a pesti orth. zsidókórház ny. főorvosa, közel félévszázados orvosi működése után, elhunyt. Temetése nagy részvét mellett folyt le. Gyászolja özvegye és 3 fia, dr. Dach Géza ügyvéd, dr. Dach Miklós kórházi főorvos és dr. Dach József ügyvéd és kiterjedt rokonság.

HÁZASSÁG.

Dr. Berend Béla kerületi főrabbi (Szigetvár) és Bellák Rózsi e napokban tartották esküvőjüket a szigetvári izr. templomban.

Fuchs Madda és Klein Jakab fakeresk. tisztviselő (Timisoara) házasságot kötöttek.

Farkas Erzsike Püspökladány-Orosháza, Vogel Károly Tótkomlós, házasságot kötöttek. (Minden külön értesítés h.)

Landesmann Lajos és Singer Boriska Kosice házasságot kötöttek.

Widrich Károly, gyógyszerész, Subotica és Farkas Vera, Farkas Jenő, kisvárdai gyógyszerész leánya, házasságot kötöttek a pesti Hősök-templomában. Dr. Hevesi Ferenc főrabbi emelkedett beszédben áldotta meg az ifjú párt, hívei és tisztelői pedig bevezették a Keren Kayemeth jeruzsálemi Aranykönyvébe.

Fürst Ervin Miklós (Trencin), a cionista mozgalom lelkes harcosa és Lewith Edith (Hradce Kralové) házasságot kötöttek.

Felelős szerkesztő és kiadó: DR PATAI JÓZSEF

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Vadász-utca 11.

Hungária Hírlapnyomda R. T. Budapest. Felelős: Schmidek Géza.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

FENYVES LORÁND KONCERTJE óriási sikerrel folyt le. Az egész sajtó mint nagy művészi eseményt méltatta és a fiatal művésznek a legnagyobbak pályafutását jósolta.

AZ AVIGDOR HAMÉIRI-EST, amelyet a Pro Palesztina és a Cionista Szövetség együtt rendezett, a Kisfaludy-Társaság, Petőfi-Társaság, Pen Club, IMIT stb. kiküldött képviselői jelenlétében folyt le. A részletekre legközelebb visszatérünk.

A BUDAPESTI TALMUD TÓRA EGYLET (Vasvári Pál-utca 5) elnöke, Fejér Lajos kormányfőtanácsos és kulturbizottsági elnöke, dr. Ostern Lipót ügyvéd irányítása mellett igen értékes működést fejt ki. A mindennapi szokásos talmudelőadásokon kívül minden hétfőn és csütörtökön hét órakor külön magyarul előadásokban ismerteti Herskovits Dávid rabbi a Sulchan Aruchot, Kohlmann Nándor tanár pedig a hetiszakaszt a kommentárokkal. Azonkívül minden hó első hetében nagyobb szabású irodalmi előadást rendez. Legutóbb dr. Groszmann Frigyes ügyvéd a talmudnak jogi oldalát ismertette. Külön érdekességet ad az előadásnak, hogy a hallgatóság nagy része héber könyvek fölé hajolva kíséri figyelemmel az eredeti idézeteket. Legutóbb Schwarz Sándor, a Rombach-utcai templom előjárója „Zsidó nevelés és iskoláztatás a múlt században” címmel tartott igen értékes előadást. Megjelent a Pesti Hitközség előjáróságának és rabbiságának számos tagja. Az előadó eredeti héberből, főképp a telavivi „Omanuth” kiadásában megjelent műből, de elsősorban saját ifjúkorának emlékeiből merített, nagy hatást keltve.

AZ EMBEREK ÉLETE ÖSSZEKAPCSOLÓDIK a határtalan vágyódással egy jobb és szebb jövő iránt. Minden alkalmat fel kell tehát használnunk, amellyel magunkon segíthetünk. Ilyen alkalom most az osztálysorsjáték, mely április 9-én kezdődik. Önmagunk és családunk érdekében cselekszünk, ha veszünk egy sorsjegyet bármelyik hivatalos főárusítónál, mert ezáltal megszereztük a reménységet, hogy máról holnapra vagyonosak és boldogak lehessünk. Minden csak a szerencsétől függ! A sorsjegyek ára: $\frac{1}{8} = 3.50$, $\frac{1}{4} = 7$, $\frac{1}{2} = 14$, $\frac{1}{1} = 28$ pengő. Mindenkinek és mindenegyes sorsjegynek egyenlő a nyerési esélye.

MI IS AZ A RÁDIÓ-HANGRAFORGÓ? A legkiválóbb szakmérnökök nyilatkozata szerint a most forgalomba hozott új szabadalom, a rádió-hangraforgó a rádiózó közönség részére új korszakot nyit meg. Az accord-hangraforgón minden gramfonlemez csodálatosan tisztán, élethűen szólal meg. Új gramfonlemezek már 1.10 fillérért kaphatók az accord hangraforgó kizárólagos árusítási termeiben, a Rákóczi-út 60. szám alatti Sternberg-féle királyi udvari hangszergyárban. Az accord hangraforgót mindenki megveheti: havi 11 pengő 50 fillér részletre is kapható, 12 havi hitelre. Az érdeklődőknek ingyen küld fényképes ismertető árjegyzéket a Sternberg Ármin és Testvére királyi és udvari hangszergyár.

A PESTI CHEVRA KADISA Izr. Szentegylet március hó 2-án, szerdán d. u. $\frac{1}{2}5$ órakor a Rombach-utcai zsinagógában Jom-Kippur kotaun istentisztelettel kapcsolatosan

alapítási ünnepélyt

rendezett, melyről ezuton értesíti tagjait a

PESTI CHEVRA KADISA
ELŐLJÁRÓSÁGA

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA